

No 468

[illegible]

DOMÁCÍ NÁSILÍ FILOSOFICKÁ ANALÝZA POJMU

Tatiana Machalová

Masarykova univerzita
Brno 2014

Vzor citace:

MACHALOVÁ, Tatiana. Domácí násilí – filosofická analýza pojmu. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2014. 81 s. Řada teoretická, Ed. S, č. 468. ISBN 978-80-210-6765-3.

Katalogizace v knize – Národní knihovna ČR

Machalová, Tatiana

Domácí násilí - filosofická analýza pojmu / Tatiana Machalová – 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014.
- 81 s. (Edice S, řada teoretická Právnické fakulty MU ; č. 468)

ISBN 978-80-210-6765-3 (brož.)

101* 364.63-027.553*

- filozofie

- domácí násilí

- monografie

101 – Filozofie [5]

Tato publikace vznikla a byla financována z prostředků specifického výzkumu Masarykovy univerzity č. MUNI/A/0926/2011 „Domácí násilí a jeho řešení. Filosoficko-právní analýza problému“.

Recenzoval: doc. PhDr. Tomáš Valent, CSc.

© 2014 Tatiana Machalová

© 2014 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-6765-3

Obsah

Předmluva	7
1. Co znamená pojem „domácí násilí“?	13
1.1 Proč se začalo mluvit o domácím násilí?	13
1.1.1 „Syndrom týrané ženy“	14
1.1.2 „Syndrom týraného dítěte“	17
1.1.3 Zavedení pojmu „domácí násilí“	21
1.2 Násilí v rodině nebo domácí násilí? Problémy s terminologií.....	25
1.3 Problémy s definováním domácího násilí.....	32
1.3.1 Definování domácího násilí na základě jeho forem.....	34
1.3.2 Definování domácího násilí prostřednictvím základních znaků	36
1.3.3 Definování domácího násilí na základě moci a kontroly.....	39
1.3.4 Pokus o kompromisní definici domácího násilí.....	41
2. Jakým způsobem lze konceptualizovat pojem domácí násilí?	45
2.1 Mýtus násilí.....	47
2.1.1 Kritika administrativního diskursu	49
2.1.2 Kritika terapeutického diskursu	51
2.1.3 Kritika politického diskursu.....	52
2.2 Od kritiky k hledání metodologických východisek	55
2.2.1 Pokus o filosofickou analýzu pojmu domácí násilí	56
3. O jaký koncept pojmu domácí násilí bychom měli usilovat?	61
3.1 Domácí násilí jako událost každodenního života	63
3.1.1 Soukromé vztahy: intimita a moc	65
3.1.2 Násilí jako asociální jednání.....	67
3.1.3 Dialektika intimity a násilí v dominantně fungujících soukromých vztazích	68
3.2 K jaké strategii ochrany a pomoci vede navržená konceptualizace pojmu domácí násilí?.....	70
4. Místo závěru	73
5. Použitá literatura.....	77
5.1 Elektronické prameny.....	80

Předmluva

Předložená publikace je částí projektu, který byl řešen pod názvem „Domácí násilí a jeho řešení. Filosoficko-právní analýza problému.“ v rámci Fakultní výzkumné činnosti na Právnické fakultě MU v Brně, v letech 2011/2013.¹ Projekt si kladl za cíl analyzovat efektivnost dosavadní právní úpravy prevence a ochrany před domácím násilím.

V době, kdy projekt začal, uplynulo od přijetí zákona č. 135/2006 o ochraně před domácím násilím více než pět let, což lze již považovat za celkem dostatečnou dobu k jeho hodnocení. Dílčím záměrem projektu byla analýza jeho teoretických východisek. V této rovině již před přijetím zákona byla za největší slabinu považována absence definice či ucelené vymezení pojmu „domácí násilí“. Na tento problém poukazovala řada autorů a také ti, kteří tento zákon ve své práci mají aplikovat: soudy, policie a sociální pracovníci.

Není nutné zdůrazňovat, že pojmy sehrávají důležitou roli při porozumění právnímu textu a jeho interpretaci. Na porozumění jeho významu závisí vždy volba určité argumentační strategie soudního rozhodnutí a také konkrétní řešení daného případu.

Domácí násilí či násilí v rodině není z historického hlediska nějakým novým fenoménem. Novou je spíše jen společenská atmosféra, ve které se dnešní hovor o domácím násilí odehrává. K prvním pokusům o jeho „odhalení“ a „odtabuizování“ docházelo ve druhé polovině 20. století v USA a pak následně v 70. letech v Evropě. Veřejnost se tehdy začala dovídat o skandálních případech týrání a zneužívání především žen a dětí.² Na tuto skutečnost, že i rodina či soukromé vztahy se mohou stát místem agrese a násilí, reagovala nejen řada různých organizací a hnutí, ale problému se velmi rychle chopila také politika. Tím se začaly k jeho řešení využívat i právní prostředky. Je známé, že řada států USA přijala v tomto

1 Projekt „Domácí násilí a jeho řešení. Filosoficko-právní analýza problému.“ č. MUNI/A/0763/2012

2 Viz k tomu např. GELLES, James, Richard. Family Violence. 2.ed. Vol. 84. Sage Publications, 1987, s. 26-30 nebo také HONIG, Michael-Sebastian. Verhäuslichte Gewalt. Frankfurt: Suhrkamp, 1992, s. 22-25.

období zvláštní zákony proti domácímu násilí.³ V Evropě probíhal tento proces o něco pomaleji či postupně. Jeho intenzita rostla vznikem a rozšířením vlivu Evropské unie, která z boje proti domácímu násilí učinila jednu ze zásadních otázek své lidsko-právní agendy. Česká republika patřila dlouhou dobu k zemím s takzvanou „nulovou reakcí“ na projevy domácího násilí a problémy, které tento společensky nebezpečný jev přináší.⁴ Jedním z důvodů zaujetí takového postoje bylo přetrvávání celé řady předsudků. Především se mělo za to, že násilné řešení konfliktů v rodině jsou ryze soukromou či intimní záležitostí rodiny, a proto by si měla tento problém vyřešit sama. Agresivní a násilné jednání rodinných příslušníků bylo považováno za projev jejich psychické poruchy či morálního selhání. Zásah veřejnosti nebo státu byl tak interpretován jako zásah do základních práv a svobod. Státu příslušelo reagovat jen na těžké případy, které vykazovaly povahu nějakého trestného činu.

Mohli bychom říct, že rodina byla teoreticky poměrně dlouhé období 20. století neodůvodněně romantizována jako místo, jež poskytuje jen bezpečí a ochranu.

3 Viz k tomu více např. článek FENYK, Jaroslav. Některé postupy v boji proti domácímu násilí v USA. In: Domáce násilie – nová prax a nová legislatíva v Európe. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej v dňoch 15.-16. októbra 2007. Bratislava: Bratislavská vysoká škola právni, 2008, s. 43-48. V 90. letech 20. století začaly i některé západoevropské státy uznávat projevy domácího násilí za trestný čin. Kupříkladu znásilnění v rodině bylo v Rakousku uznáno za trestný čin až v roce 1989. Po roce 2000 se o problematiku domácího násilí začaly intenzivně zajímat i státy připravující se na vstup do EU, mezi nimi také Česká republika nebo Slovensko. Viz k tomu blíže BUCHNER, Gabriela; CIZEK, Brigitte; GÖSSWEINER, Veronika; KAPPELLA, Olaf; PFLEGERL, Johannes. Grundlagen zu Gewalt in der Familie. [online]. Wien, 2001, s. 22, [cit. 13.2. 2013]. Dostupné z: <http://bmwa.cms.apa.at/cms/content/attachments/6/0/8/CH0617/CMS1192461342983/gewaltbericht>. Situaci v Německu popisuje např. LUDTKE, Jens. Gewalt in der Partnerschaft. In: EGG, Rudolf; DESSECKER, Axel; (Hrsg.). Gewalt im privaten Raum: aktuelle Formen und Handlungsmöglichkeiten. Kriminologie und Praxis, Bd.54. Wiesbaden: Krimz, 2008, s.39-40.

4 Takto hodnotili přístup České republiky někteří autoři. V této souvislosti uvádějí tři typy přístupů k řešení domácího násilí. První typ označují za nulovou reakci, což znamená, že daný stát nepovažuje domácí násilí za společensky nebezpečný jev, a proto jej ani nijak (politicky či právně) neřeší. Druhý typ přístupu, který zvolily například některé státy v USA a také zpočátku Německo, je označován jako tvrdá, represivní reakce. Třetím typem je pak cesta prevence, kterou nastoupilo například Rakousko a dnes se k této strategii přiklání i Německo a také Česká republika. Tento přístup počítá s institutem vykázání, který umožňuje na určitou dobu omezit, resp. vyloučit akutní „ohnisko násilí“, čímž vzniká časový prostor pro nalézání vhodného řešení, a to nejen pro oběť, ale také agresora. Prostředky trestního práva jsou zde použity následně, a to dle závažnosti případu. Viz k tomu více DURDÍK, Tomáš. Nová legislativa v ČR v oblasti domácího násilí–úloha policie, justice a intervenčních center. In: Domáce násilie – nová prax a nová legislatíva v Európe. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej v dňoch 15.-16. októbra 2007, Bratislava: Bratislavská vysoká škola právni, 2008, s. 32.

Tato představa byla v bývalém socialistickém Československu silně ideologizována; panoval názor, že v socialistické rodině se nemůže něco tak negativního, jako je domácí násilí, odehrávat.⁵ To byl další důvod, jenž bránil tomu považovat konflikty v rodině či mezi partnery za možné projevy domácího násilí.

Podstatnou změnu v přístupu české společnosti k této problematice přineslo až období přelomu tisíciletí, přesněji roky 2003 až 2007. V těchto letech probíhaly legislativní přípravy zákona na ochranu před domácím násilím. Jak jsme již uvedli, v roce 2006 byl přijat zákon č. 135/2006 o ochraně před domácím násilím a nabyl účinnosti od 1. ledna 2007. V období příprav zákona probíhala v České republice celkem intenzivní diskuse o domácím násilí. K propagaci této problematiky přispěla řada odborných publikací či článků, ale i konferencí a různých seminářů. V tomto období se začal termín „domácí násilí“ běžně používat v každodenním i odborném jazyce. Navzdory tomu je nutné uvést, že český zákonodárce se poměrně dlouho vyhýbal používání tohoto pojmu, i když se snažil tento problém řešit přijatými zákony.⁶

Diskurs o domácím násilí, který probíhá v posledních letech v české společnosti, se dnes dostává do celkem zvláštní situace. Na jedné straně zde máme již určitou zkušenost z aplikace zmiňovaného zákona. V praxi se také povedlo identifikovat a řešit některé násilné konflikty jako projevy domácího násilí. Síť intervenčních center, která vznikla za účelem prevence a pomoci obětem, získala již řadu zkušeností. Jejich fungování určitým způsobem prověřilo efektivnost účinnosti dosavadní právní úpravy. Poznatky, které tato centra získala, jsou velmi cenným zdrojem pro návrhy k odstranění existujících nedostatků či slabín. Jenomže, aby mohly být takto využity, musejí být vhodně teoreticky reflektovány a zdůvodněny. Tento požadavek se ale nedaří na půdě českých společenských věd zcela naplnit. Jen ze zběžného přehledu některých publikací věnovaných problematice domácího násilí

5 Známy kanadský filosof Ian Hacking uvádí velmi zajímavé postřehy ze setkání s odborníky z tzv. bývalého socialistického bloku, na různých mezinárodních konferencích v 70.-80. letech 20. století. Hacking píše, že ve svých vystoupeních nezpochybňovali kupříkladu bití dětí rodiči a takové jednání nepovažovali za nějakou hrozbu. Někteří teoretikové společenských věd z bývalých socialistických zemích to celkem jednoznačně označovali jen za „americký problém“, který se nikdy nemůže týkat socialistické rodiny. Viz k tomu HACKING, Ian. *Sociálna konštrukcia – ALE ČOHO? Čo je a čo nie je sociálnou konštrukciou*. Bratislava: Kalligram, 2006, s. 216.

6 Tuto skutečnost konstatuje jeden z autorů práce „Právo proti domácímu násilí“. Viz k tomu více KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, ŽATECKÁ, Eva, DÁVID, Radovan, KORNEL, Martin. *Právo proti domácímu násilí*. Praha: Beck, 2011, s. 23.

z posledních let můžeme zjistit, že se v teoretické rovině stále zaměřují na recepci a zprostředkování základních informací. Jednotlivé výklady se často podobají jako vejce vejci a málokterý radikálně překonává tradiční tematický okruh, jenž začíná obvykle definováním či vymezením toho, co je či není domácí násilí přes identifikaci jeho forem a příčin, až po různé popisy charakteru násilníka či oběti.⁷ Tuto standardní strukturu nechceme nijak zpochybňovat, protože má své opodstatnění, a to v počátečních fázích, kdy se jen formuje teoretický diskurs o nějakém tématu. Přípravná fáze ale nesmí trvat dlouho a postupně musí přecházet z informativní roviny k obsahové analýze problému.

Obsahová analýza již předpokládá nejen jasné vymezení základních výzkumných otázek, ale také zdůvodnění metodologických východisek. V českém teoretickém diskursu o domácím násilí zatím tento krok není výrazný. Zcela zde absentuje filosoficko-etická reflexe tohoto problému, což do jisté míry vysvětluje důvody určité redundance, kdy většina autorů hned úvodem svých výkladů konstatuje, že se jedná o velmi složitý a komplexní jev, jenž nelze přímo pozorovat, a proto je teoreticky těžko uchopitelný. Skutečnost, že domácí násilí je přímo nepozorovatelné a tudíž pojmově neuchopitelné, se dostává do rozporu s praktickými poznatky a zkušenostmi. Sociální praxe již pozoruje domácí násilí, a to prostřednictvím jeho konkrétních důsledků, kdy dochází k fyzickému či psychickému poškozování oběti a ohrožování jejího zdraví či dokonce života. Jinými slovy, stále jí chybí metodologie k jasné identifikaci tohoto společensky nebezpečného jevu. Toto pnutí mezi teorií a praxí v konečném důsledku zpochybňuje existující programy prevence a ochrany před domácím násilím.

Někteří němečtí autoři celkem trefně označují domácí násilí za „šifru“ a jeho zkoumání za rozšifrování toho, co je v takové šifře zakódováno.⁸ Rozšifrování a přečtení ukrytého kódu ale předpokládá znát vhodný „klíč“. Který „klíč“ ale bude tím vhodným? Filosofie a sociální filosofie zvláště považuje za takový univerzální „klíč“ kritiku. Jen kritická reflexe dosavadních verzí o domácím násilí nám umožní odhalit jejich slabiny či mezery a otevřít tak nové perspektivy k jeho zkoumání.

7 Srovnej k tomu obsahy některých publikací, např. ŠPATENKOVÁ, Naděžda, ŠEVČÍK, Drahoš, a kol. Domácí násilí. Kontext, dynamika a intervence. Praha: Portál, 2011 nebo také VONKOVÁ, Jiřina; SPOUSTOVÁ, Ivana. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. 2. přepr. vyd., Praha: pro Fem,o.p.s., 2008 a další.

8 HONIG, 1992, op. cit., s. 10.

Tato publikace si klade za cíl provést kritickou rekonstrukci dosavadního porozumění domácímu násilí, ze kterého vychází sociální a právní praxe v našem prostředí. Stručně řečeno, budou nás zajímat pojmová vymezení a definice, které se staly argumentačním východiskem právní a sociální praxe. Domníváme se, že je to nezbytný krok pro otevření diskursu o metodologických otázkách zkoumání tohoto jevu.

Kritická rekonstrukce předpokládá provést několik kroků, které budou strukturovat obsah této publikace. V první části bude věnována pozornost významové analýze pojmu „domácí násilí“ s cílem vymezit základní „stavební kameny“ utvářející jeho sémantické a obsahové pole. Tázat se na události, které vedly k zavedení termínu či pojmu domácí násilí do slovníku odborného a každodenního jazyka, představuje první a nezbytný krok kritické rekonstrukce. Na základě toho je pak možné ukázat, jak se utvářely jednotlivé verze, které o domácím násilí vznikly a které se prosadily v odborném diskursu.

Kritické reflexi těchto verzí a různých významů, které jsou domácímu násilí připisovány, bude věnována druhá část publikace. Tento krok povede k odhalování „temných míst“, jež doposud nebyly tematizovány. V této souvislosti se pokusíme ukázat, že pro „rozšířování“ toho, co je domácí násilí, bude důležité hledat odpovědi na otázky, proč se stává z rodiny či domácnosti nebezpečné a nejisté místo, které neposkytuje jen ochranu a lásku. Co způsobuje tento její krach? Proč se může proměnit domácnost na každodenní bojiště? Proč přestávají odolávat soukromé vztahy vnějším tlakům a podléhají neosobnosti nebo také násilí? Domníváme se, že právě odpovědi na tyto otázky se zásadním způsobem podílejí na obsahové konstrukci pojmu domácí násilí.

V poslední části výkladu se tak pokusíme představit alternativní koncept pojmu domácí násilí, který by umožňoval více porozumět důvodům, které vedou k násilnému jednání mezi blízkými osobami. Na základě případu domácího násilí, který řešily české soudy, se budeme snažit prokázat jeho opodstatněnost.

Tato publikace vznikla na základě zájmu jak o problematiku domácího násilí, tak obecně o metodologické otázky zkoumání sociálních jevů, se zvláštním zřetělením na jejich pojmovou analýzu a interpretaci, v případě, že se stávají předmětem právní úpravy. Jejím záměrem je klást si otázky, které doposud nebyly předmětem

naší pozornosti, což je vždy výzva k tomu, abychom znovu začali (systematičtěji) přemýšlet o tom, jakou prevenci a ochrannou strategii, v tomto případě proti domácímu násilí, chceme obhajovat a uplatňovat.

1. Co znamená pojem „domácí násilí“?

Jak jsme již naznačili v úvodu, na otázku „co znamená pojem domácí násilí?“ se pokusíme najít odpověď rekonstrukcí těch událostí (situací), které ve druhé polovině 20. století vedly k otevření veřejného hovorů o násilí v soukromých či rodinných vztazích. Tento hovor pak vedl k zavedení a současnému používání termínu „domácí násilí“. Proto nás bude zajímat především to, jak se formovaly problémy a témata, které utvářely „významové pole“ tohoto pojmu. Z jakých verzí a modelů pocházejí jeho základní „stavební kameny“, za které jsou považovány termíny „týraná žena“ a „týrané či zanedbané dítě“? Jakou měrou se podílely nebo ještě podílejí na obsahové konstituci pojmu „domácí násilí“?

1.1 Proč se začalo mluvit o domácím násilí?

Otevření hovorů o domácím násilí spojují někteří autoři s tzv. druhou vlnou feministického hnutí, která se rozvinula v 60.-70. letech 20. století. V tomto období, především v USA, vznikla řada publikací, které prezentovaly výsledky různých výzkumů partnerského násilí.⁹ Za oběti tohoto násilí byly považovány hlavně ženy. Americká psychologka Leonora E. Walkerová popsala tyto oběti ve své známé práci „*Týraná žena*“ v roce 1979.¹⁰ Právě tato práce je považována za jakýsi „spouštěč“ hovorů o násilí v soukromých vztazích. Walkerová pracovala jako psychoterapeutka se ženami, které se staly obětmi domácího násilí. Na základě svých zkušeností a poznatků zjistila, že když jsou ženy dlouhodobě vystavované fyzickému a psychickému nátlaku svých mužů či partnerů, tak se u nich může rozvinout stav,

9 O výzkumech z tohoto období referuje například GELLES, 1987, op. cit., s. 28-29, také HONIG, 1992, op. cit., s. 92-107. Gelles uvádí, že první práce o týrání žen publikoval Del Martin v roce 1978.

10 Viz k tomu práci E. L. Walkerové „*Týraná žena*“ (The Battered Women), která je považována za její prvotinu. WALKER, E. Leonore. *The Battered Woman*. New York: Harper-Row Publishers, 1979. Později autorka vydala řadu dalších prací a mezi nimi i práci s názvem „*Syndrom týrané ženy*“ (The Battered Women Syndrome). Viz k tomu WALKER, E. Leonore. *The Battered Women Syndrome*. New York: Springer Publishing Company, 1984.

který nazvala „*syndrom týrané ženy*“. Přítomnost tohoto syndromu zdůvodňuje prostřednictvím dvou teorií. Jádrem první teorie je koncept tzv. naučené bezmocnosti a druhá teorie se stala známou jako „teorie cyklů násilí“.¹¹

1.1.1 „Syndrom týrané ženy“

Walkerová si kladla otázku, proč ženy, které byly týrané, neopustily své muže a neo-dešly od nich? Autorka vycházela z premisy, která do té doby nebyla ve výzkumech použita. Násilí mezi partnery totiž nepovažovala ani za náhodu, ani nějakou danost. Příčiny násilného jednání mužů vysvětlovala jako zneužití moci, které vycházelo podle ní z jejich přesvědčení, že jim patří právo řídit život žen.¹² V takové situaci ženy podle Walkerové ztrácely postupně schopnost kontrolovat svůj život a stávaly se bezmocné. Doslova neměly sílu odporovat a podléhaly tlaku, který na ně muži vyvíjeli za účelem donutit je udělat to, co oni chtějí, bez ohledu na jejich práva. Tato získaná bezmocnost z nich udělala velmi snadné terče agrese svých násilných mužů či partnerů. Walkerová zároveň ukázala, že zaujetí této pozice se stalo pro takto týrané ženy určitou technikou či „strategií“ přežití. Tím zpochybnila názory některých psychologů a lékařů o podílu oběti na agresi, kdy se mělo za to, že i oběť dává podněty k násilí.¹³

Walkerová prostřednictvím svých teorií pak prokazuje, že násilí vůči ženám není vedeno jen jako fyzický či psychický útok, ale má vždy cyklickou povahu. Násilný vztah popsala jako vztah, který prochází třemi cykly, kdy první začíná obdobím napětí, pak přechází do fáze útoků a násilí. Třetí fázi charakterizuje jako období usmírování se a slibů. Právě tato fáze způsobuje podle ní to, že se žena stává bezmocnou obětí domácího násilí.¹⁴

Abychom ale mohli mluvit o syndromu týrané ženy, musí se taková situace cyklicky opakovat alespoň dvakrát. Walkerová k tomu doslova uvádí, že každá žena se může

11 Anglický název první teorie zní: „learned helplessness“, jež je do češtiny doslovně překládána jako „naučená bezmocnost“. Druhá teorie se zabývá cykly, které odhalují dynamiku násilného jednání mezi agresorem a obětí. Viz k tomu více WALKER, 1979, op. cit., s. 42-71.

12 WALKER, 1979, op. cit., s. XV.

13 Převzato od HONIG, 1992, op. cit., s. 107.

14 Walkerová uvádí, že ženy se dostávají do fáze strachu a depresí, a i když mají možnost odejít od násilného muže, tak nejsou schopny tento krok učinit. Doslova mají strach postavit se na vlastní nohy. Podle ní šance pro vymanění se z takového vztahu utváří situace, kdy třetí fáze se zkracuje anebo začíná absentovat. WALKER, 1984, op. cit., s.

stát jednou objektem nějakého násilného jednání ze strany svého muže, ale pokud se to opakuje podruhé a ona v takové situaci zůstává, tak je možné ji označit za týranou ženu.¹⁵

Teoretická východiska konceptu „týrané ženy“ byla později podrobena kritice a samotná autorka několikrát přistoupila k jejich revizi.¹⁶ Nic to ale nemění na tom, že její práce můžeme označit za první pokus o nahlédnutí do struktury násilí v rodinných či partnerských vztazích jakoby „zevnitř“. Na základě toho Walkerová ukazuje, že symbióza oběti s agresorem není a nemusí být jen projevem nějaké patologie. Živnou půdu partnerského násilí spatřovala v nerovném (mocenském) postavení muže a ženy. Mocenské ovládnutí ženy svým mužem vysvětlovala také jako důsledek výchovy, kdy muži ve svém partnerském vztahu uplatňují vzorce jednání, které zažili ve své rodině. Jinými slovy, byli vychováváni tak, že mají právo řídit život ženy třeba i násilnými prostředky. Tento poznatek měl celkem zásadní význam, protože již prokazoval, že domácí násilí není jen projevem subjektivní patologie agresora, tudíž jej nelze popisovat jen jako ryze psychologický či emocionální jev. Zároveň bylo možné zařadit do forem násilí kromě fyzického bití či sexuálního zneužívání ženy, také sociálně-psychologickou manipulaci, kdy nerovnost a sociálně-ekonomická závislost ženy na muži neumožňovala její svobodnou a plnohodnotnou seberealizaci.

Walkerovou na rozdíl od jiných autorů zajímala také role muže v násilném partnerském vztahu. Právě to jí umožnilo předložit jiný model dynamiky násilných partnerských vztahů, než byl prezentován v tehdejších studiích, kde role muže byla opomíjena.

Navzdory slabinám, které koncept týrané ženy nesporně má, nemůžeme přehlédnout skutečnost, že to byl první ucelený pokus, který umožnil diagnostiku násilí v partnerských vztazích. Termíny „týraná žena“ či „syndrom týrané ženy“, jakkoli jsou kritiky považovány za ideologické (feministické) pojmy, přece jen začaly

15 Viz k tomu více WALKER, 1979, op. cit., s. XV.

16 Walkerová několikrát revidovala svoji definici „syndromu týrané ženy“. V roce 1992 začala mluvit spíše o posttraumatických poruchách u obětí partnerského násilí. Viz k tomu WALKER, E., Lenore. Battered women syndrome and self-defense. Symposium on Woman and the Law. *Notre Dame Journal of Law, Ethics and Public Policy*, 6 (2), 1992, 321-334 s. V roce 2006 pak rozšířila zavedená tři kritéria určení posttraumatických poruch o další tři. Viz k tomu více WALKER, Lenore, E. Battered woman syndrome: empirical findings. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1087, 2006, 142-157 s.

fungovat jako určité normativní kritérium, na základě kterého bylo možné partnerské vztahy označit za násilné. V tom spočívá jejich metodologický význam a to také vysvětluje, proč tyto termíny „týraná žena“ či „syndrom týrané ženy“ zahrnuli do své agendy jak psychologové, tak sociální pracovníci.

I když se feministicky orientovaným badatelkám vyčítalo, že obecně tematizovaly partnerské násilí jen prizmatem muže jako agresora a ženy jako oběti, tak jejich zásluhu na otevření teoretického diskursu o domácím násilí nelze zpochybnit. Jejich kritika vědeckého výzkumu v této oblasti vedla k formulaci nových otázek a problémů. Feministky se začaly tázat na význam násilí pro reprodukci patriarchálního uspořádání rodiny a také je zajímalo, zda násilí je obecným fenoménem, anebo existují jen jeho různé modely. I nadále pro ně zůstalo zásadním problémem zkoumání dynamiky partnerských vztahů, kde si všímaly souvislostí mezi násilím mužů vůči ženám a jejich dominantním postavením.¹⁷ Nesmíme také zapomínat na to, že feministické studie poskytovaly určitý návod pro praxi, pro sociální hnutí žen; vedly k zakládání center pomoci ženám a obětem domácího násilí.

Stručně řečeno, zásluha feministického hnutí spočívá především v tom, že upozornilo na fungování násilí uvnitř rodinných vztahů jako fenoménu, který strukturuje rodinný život. Zdůvodnění násilí v soukromých vztazích jako projev patriarchální struktury rodiny, umožňující panství a kontrolu muže nad ostatními členy, bylo odhalením zásadní souvislosti.

Pro poznávání tohoto jevu to byl zásadní poznatek, jenž vymezil základní obrysy vznikajícího sémantického a obsahového pole pojmů „násilí v rodině“ či jeho více používané varianty „domácí násilí“. Termíny „týraná žena“ či „syndrom týrané ženy“ lze tak považovat za první „stavební kameny“ tohoto pole. Protože vzešly ze zkoumání dynamiky partnerského násilí, umožnily tematizovat tento fenomén nejen v jeho pozorovatelných formách jako fyzické bití či psychické a sexuální zneužívání. Jak jsme již uvedly, svým významovým obsahem označovaly také strukturální násilí. Zákonitě se to promítlo do rozšíření slovníku popisujícího násilí v soukromých vztazích, kdy kromě konkrétních pojmů jako bylo bití, týrání či zneužívání žen, se začaly používat i slova moc, mocenské ovládání, mocenská kontrola, závislost, panství. To byl předpoklad k tomu, aby se následně utvářely a začaly používat i obecnější spojení jako partnerské či intimní násilí, násilí mezi manžely, apod.

17 Viz k tomu více BUCHNER, 2001, op. cit., s. 24.

Tematizace násilí vůči ženám ve veřejném diskursu je často označována za jakési jeho „hlavní ohnisko“, které otevřelo další témata a problémy. Domníváme se, že k uznání domácího násilí jako společensky nebezpečného jevu dopomohlo také zveřejnění i jeho „druhého ohniska“, které souvisí s projevy rodičovského násilí vůči dětem. Tento problém není jen pouhým derivátem násilí vůči ženám, kdy se mělo za to, že kromě ženy – matky trpí i její děti. Určitým paradoxem je zde to, že o tomto násilí se dlouho vědělo, ale jeho zveřejnění bylo a je dodnes doprovázeno určitou skepsí či dokonce opatrností.

Násilí vůči dětem ze strany jejich rodičů považují dnes někteří autoři dokonce za jakýsi první indikátor toho, že rodina či domov mohou být pro své členy i nebezpečným místem.¹⁸ Z tohoto důvodu je nutné věnovat pozornost i tomuto problému a ukázat, do jaké míry se jeho zkoumání promítlo do tvorby významu pojmu „domácí násilí“.

1.1.2 „Syndrom týraného dítěte“

Jak jsme již naznačili, veřejná diskuse na téma, že i děti mohou být obětmi násilí svých rodičů a uznání tohoto problému za společensky nebezpečný jev, probíhala trochu odlišně než u násilí vůči ženám.

Začátkem 60. let 20. století předložila skupina amerických pediatriů celou řadu důkazů o fyzickém bití a zneužívání dětí svými rodiči.¹⁹ Zveřejněné záznamy způsobily tehdy v USA doslova šok. Obecně zde panoval názor, že otázka krutého zacházení s dětmi byla viktoriánskými zákony vyřešena a moderní americké rodiny se tento problém již nemohl týkat. Připouštělo se sice, že děti mohou být svědky násilného jednání mezi svými rodiči a případné násilí vůči nim bylo chápáno jako již zmiňovaný jeho důsledek. Z tohoto důvodu někteří odborníci reagovali na zveřejněné údaje dost zdrženlivě.

¹⁸ Viz k tomu GELLES, 1987, op. cit., s. 30.

¹⁹ Důkazy o týrání a zneužívání dětí zveřejnila skupina amerických pediatriů pod vedením C. Henryho Kempeho. Diskuse o tomto jevu probíhaly v letech 1961-62 v Denveri. V roce 1962 zveřejnil Kempe známý článek pod názvem „*Syndrom bitého dítěte*“ (The Battered Child Syndrome) v americkém časopisu lékařské asociace. (Journal of the American Medical Association). Viz k tomuto více GELLES, 1987, op. cit., s. 27. O tom také podrobně referuje HACKING, 2006, op. cit., s. 185, 197.

Mohli bychom říct, že k otázce rodičovského násilí vůči dětem se objevila celá řada různých názorových pozic; od úplného odmítání tohoto jevu, přes skepsi a kritické přezkoumávání hodnověrnosti předložených důkazů, až po jejich nekritické hledání, a to „za každou cenu“.²⁰

Pochybnosti vůči uznání této podoby násilí měly dvě příčiny. Za první můžeme považovat fakt, že obecně děti nebyly do 70. let 20. století brány jako možné subjekty práva. Až po propuknutí různých skandálů se začalo vážně mluvit o právech dětí. Zároveň to v některých státech vedlo k celkem tvrdé reakci. Kupříkladu v Německu či Rakousku se začaly určité formy trestání dětí ze strany rodičů považovat za trestný čin. Na druhé straně ale poměrně velmi dlouhou dobu nebylo trestné sexuální zneužívání dětí v rodině.²¹

Druhou příčinou skepse vůči uznání rodičovského násilí na dětech bylo pak to, že důkazy o tom, i když byly četné a průkazné, předkládali hlavně dětská lékařka nebo psychologové. Kritici těchto výzkumů často interpretovali toto násilí jen jako exces či jednání psychicky nemocných rodičů nebo selhání mateřských instinktů. Poměrně dlouho přetrvával názor a někteří jej sdílejí dodnes, že násilí vůči dětem je jen projevem rodinných patologických vztahů.²²

Navzdory různým pochybnostem, se přece jen začaly v odborném diskursu používat termíny jako „týrané dítě“ nebo „zneužívané děti“. Pro označení syndromu týraného a zneužívaného dítěte se vžila zkratka CAN (Child Abuse and Neglect).²³ Díky tomu byl popsán určitý typ dětí, které zažily týrání a násilné zacházení ze strany svých rodičů.

Zveřejnění tohoto typu dítěte jako týraného či zneužívaného a zanedbávaného mělo velký praktický význam pro psychoterapeutickou a sociální práci s dětmi. Kanadský filosof I. Hacking v této souvislosti uvádí, že veřejný hovor o tomto

20 Hacking v této souvislosti popisuje různé až drastické metody, ke kterým přistoupili někteří lékaři, aby prokázali objektivnost např. sexuálního zneužívání dětí. Viz k tomu více HACKING, 2006, op. cit., s. 218-219.

21 Autoři jedné rakouské zprávy o domácím násilí doslova uvádějí, že do 19. století přetrvával názor, že pohlavní styk s dítětem může nemocné lidi se sexuální poruchou vyléčit. BUCHNER, 2001, op. cit., s. 22.

22 Viz k tomu HONIG, 1992, op. cit., s. 57-58.

23 Syndrom bitého dítěte byl popsán v roce 1962. Označení „syndrom CAN“ je do češtiny překládáno nejen jako syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte, ale bylo zde přidáno i slovo týraného dítěte. Takže se jedná o syndrom zneužívaného, zanedbávaného a týraného dítěte.

problému umožnil řadě dospělých lidí, kteří zažili v dětství takové jednání ze strany svých rodičů, uvědomit si, co se jim vlastně tehdy stalo.²⁴ Tento psychotherapeutický efekt byl velmi důležitý, protože řada dětí cítila, že se s nimi děje něco špatného, ale neuměla si vysvětlit, proč se jim to děje, resp. to považovaly za něco, co patří do rodiny.

Zmiňovaný termín „syndrom týraného dítěte“ neměl takovou teoretickou sílu jako termín „syndrom týrané ženy“. Někteří autoři to přičítali tomu, že i navzdory přesvědčivým důkazům o rodičovském násilí na dětech, zde chyběla všeobecná platná kritéria, která by potvrdzovala, že takové jednání je společenskou hrozbou.²⁵ Pravdou zůstává, že dodnes je například jednoznačné definování toho, co je možné označit za zneužívání či trestání dětí, považováno za problematické a doslova nevhodné. V 80. letech 20. století tuto otázku vyhrotily mezikulturní studie, které značně relativizovaly zavedené definice. V těchto studiích se poukazovalo na standardy, z hlediska kterých nebylo určité jednání v daném kulturním prostředí považováno za zneužívání dítěte, ale třeba za „výchovní trest“.²⁶ Navzdory těmto problémům termíny „týrané, zneužívané či zanedbané dítě“ a výraz „násilí vůči dětem“ můžeme považovat za zásadní pro konstituci pojmu domácí násilí. Kromě nich se přirozeně začaly používat další odvozené termíny jako je trestání a zneužívání dětí, rodičovské násilí, nedostatečná péče, moc rodičovské autority, selhání mateřských instinktů, apod.²⁷ Svými významy odhalovaly skutečnost, že rodičovské vztahy nemají jednoznačnou pozitivní povahu. Tento poznatek zpochybňoval představu o rodině a domovu jako místech, kde je dětem poskytována jen láska a bezpečí.

24 Viz k tomu více HACKING, 2006, op. cit., s. 193.

25 Na tento nedostatek jasné metodologie poukazuje také Ian Hacking. Viz k tomu více HACKING, 2006, op. cit., s. 221.

26 Zde je nutné uvést, že podobné problémy se vyskytly i při definování toho, co je nebo není zneužívání žen. Kulturní aspekty značně relativizovaly tzv. západoevropské standardy. Převzato od GELLES, 1987, op. cit., s. 31.

27 Někteří němečtí autoři rozlišují např. mezi užším a širším významem pojmu rodičovského zneužívání dětí. Pod užším významem tohoto pojmu rozumí fyzické násilí rodičů vůči dětem, které překračuje hranice rodičovského trestání. Otázkou však je, kde tyto hranice leží. Širší význam pojmu zneužívání dětí označuje pak netělesné formy jako jsou nadávky, ale i tzv. vytahání za ucho. Viz k tomu ALBERT, Isabel. Innerfamiliäre Gewalt gegen Kinder. Eine kriminologische und rechtliche Betrachtung der Erscheinungsformen, Ursachen und Möglichkeiten der Bekämpfung. In: Laubenthal, K. (Hrsg.) Würzburger Schriften zur Kriminalwissenschaft. Band 27., Frankfurt: Peter Lang, 2008, s. 38-39.

Sociologické a psychologické studie prokazovaly ambivalentní povahu rodiny. Příčiny násilí vůči dětem spojovaly se změnou její ekonomicko-sociální funkce. Někteří autoři tuto změnu výstižně komentují slovy, že když v minulosti plnily děti v rodině roli dědiců a pracovní síly, tak dnes se staly pro rodiče ekonomickou zátěží. Právě v tom spatřují riziko, protože vztahy rodičů a dětí se stávají více závislými jen na povaze jejich emocionálních vazeb.²⁸

Teoretický diskurs o násilí vůči dětem vedl podobně, jak v případě násilí vůči ženám, k rozvoji hnutí a různých center na ochranu dětí. Zajímavé však je, že aktivity a programy prevence před násilím vůči ženám a vůči dětem mezi sebou nekooperují a rozvíjejí se i dnes nezávisle na sobě.²⁹ Teoretické i praktické poznatky o násilí na ženách a dětech vedly k tomu, že zdroj násilí v soukromých vztazích nebyl spojován jen s konflikty mezi partnery, ale také mezi členy různých generací. Odhalení této další „scény“ či tváře násilí v rodině vedlo ke zpochybnění různých předsudků a mýtů, a to především těch, které stavěly do role obětí jen ženy. To znamenalo celkem zásadní zlom, protože se tak začalo připouštět, že obětí násilí v rodině se může stát kterýkoliv její člen a tudíž i samotní muži.³⁰ Představa bitého muže vyvolávala a ještě dodnes vyvolává ironické posměšky. Nicméně různé výzkumy prokazovaly, že i ženy mohou být agresorkami a mohou své muže fyzicky i psychicky týrat či zneužívat. Obdobně jako v případě týrané ženy či dítěte se začalo mluvit o „syndromu týraného muže“.³¹ Dost na tom, že tento pojem a také další odvozené, jako například násilí vůči starým rodičům, nemocným či slabším členům rodiny, v podstatě dotvářely popis jednotlivých podob týrání–násilí, jež se odehrávalo uvnitř rodiny. Zároveň tak ukazovaly, že toto násilí není něčím jen náhodným či nevyhnutelným, ale může být také odrazem aktuálních sociálně-ekonomických podmínek, ve kterých se odehrává každodenní život rodiny. Toto zjištění již

28 Viz k tomu LEVOLD, op. cit., s. 78-79. Někteří autoři doslova uvádějí, že ztráta sociální a ekonomické funkce v rodině je určitým způsobem kompenzována emocionálním „vzplanutím“.

29 Viz k tomu BUCHNER, 2001, op. cit., s. 30.

30 Viz k tomu GELLES, 1987, op. cit., s. 31

31 Viz k tomu například práce americké socioložky Suzanne K. Steinmetzové, která se věnovala problematice výzkumu násilí v partnerských vztazích. Na základě toho zjistila, že mezi oběťmi domácích násilných činů, které nebyly oficiálně ve statistikách policie podchyceny, byli většinou muži. Viz k tomu STEINMETZ, Suzanne, K. *The Battered Husband Syndrome. Victimology. An International Journal.* 1977-1978, Vol. 2., s. 499; nebo STEINMETZ, Suzanne, K. *The Cycle of Violence. Assertive, Aggressive, and Abusive Family Interaction.* New York: Praeger Press, 1977.

nemohlo být popisováno a vysvětlováno jen konkrétními pojmy, které nedokázaly zcela zachytit a vyjádřit specifickou každodenní přítomnost takového nebezpečí, jaké představuje násilí mezi blízkými osobami.

1.1.3 Zavedení pojmu „domácí násilí“

Násilí uvnitř rodiny bylo identifikováno na základě různých výzkumů. Tyto výzkumy poskytovaly velmi rozsáhlý materiál o zneužívání dětí či násilí vůči ženám. Jak uvádí jeden z autorů, bylo zde mnoho dílčích studií, které informovaly o různých podobách násilí, ale v konečném důsledku to nevedlo k posunu v teoretické rovině. Teoretikům se povedlo odhalit celou řadu faktorů, které souvisely s násilím v soukromých vztazích, ale nedařilo se jim objasnit, proč právě tyto faktory bývají v korelaci s násilím. Poměrně dlouhé období však nenacházeli odpověď na otázku, co je tím „spouštěčem“ (příčinou) násilí v soukromých vztazích? Co jej odlišuje od běžné hádky či partnerských neshod? Může být násilí vůbec konstruktivní v intimních či soukromých vztazích?

Hledání odpovědí na tyto otázky si vyžadovalo operovat již s obecnějšími pojmy, což následně vedlo právě k zavedení „souhrnných“ pojmů jako je „násilí v rodině“ či „domácí násilí“. Zrod těchto pojmů ale nebyl nějakou automatickou generalizací. Jejich zavedení znamenalo také zásadní posun ve zkoumání tohoto jevu jako objektivního faktu, jenž se také vyskytuje ve struktuře soukromých vztahů. To předpokládalo reflektovat členy rodiny již jako členy sociální skupiny a rodinu samotnou jako společenskou instituci. Z tohoto hlediska můžeme vymezit dva metodické přístupy, které sehrály zásadní roli při poznávání násilí v rodině jako sociálně-ekonomického a politického jevu či obecně řečeno, společenského problému.

Jeden z těchto přístupů reprezentuje výzkumná práce známého amerického teoretika Richarda J. Gellese. Podle něj zveřejňované případy domácího násilí policií či sociálními pracovníky představují jen jakousi „špičku ledovce“, za kterou se skrývá celá podstata problému.³² Neschopnost podávat objektivní poznatky o násilí v rodině přisouval především nedostatečné metodologii zpracování empirických poznatků. Důsledkem toho byla teoretická východiska vystavěna jen na zobecnění aktuálních případů, čímž nebylo možné postihnout zásadní souvislosti. Gelles

32 Viz k tomu GELLES, James, Richard. *The Violent Home*. Updated Edition. Sage Publication, 1974, s. 21-24.

poukazuje hlavně na to, že takové studie nemohou uchopit a adekvátně prezentovat své poznatky o násilí v soukromých vztazích jako obecném (objektivně platném) problému.³³ Zdůrazňuje, že interpretace empirických poznatků jen na základě psychologických či sociologických teorií bude vždy jednostranná a neumožní nám učinit zobecňující reflexi. Podobně nemůže být úspěšná snaha vybudovat ucelenou teorii násilí v rodině jen na základě konceptů, které popisovaly parciální podoby násilí, jako je například násilí vůči ženám či dětem. Stručně řečeno, existující výzkumné přístupy trpěly konkrétností a tím jednostranností, jež jim bránila vidět násilí v rodině jako fakticitu, objektivně existující jev, jenž je potencialitou všech rodinných vztahů.

Gelles se domnívá, že vhodným řešením této situace může být modelování, kdy daný model umožní již v obecnější rovině zobrazit povahu a fungování násilí v soukromých vztazích.³⁴ Model, který předkládá, je vystaven na abstrakci, která postupuje od zobecňování známých forem násilí v rodině, ke zvláštnostem jako je zneužívání či týrání dětí a žen nebo sexuální zneužívání, atd. Na základě těchto přístupů zobecnil získané poznatky do konceptu, který již označil jako „násilí v rodině“. Jak sám uvádí, pokouší se tím představit alternativu, jakousi třetí cestu mezi koncepty, které spojovaly sociální podmíněnost násilí buď s patriarchální strukturou rodiny, anebo je považovaly pouze za patologii rodinných vztahů.³⁵

Gellesovi se povedlo vyhnout těmto jednostranným přístupům především tím, že považuje již rodinu za sociální skupinu, která se také může stát za určitých podmínek a situací místem eskalace násilí. Zároveň si byl vědom toho, že musí prokázat a vysvětlit specifičnost této podoby násilí. Jeho pouhá lokalizace do prostoru rodinných vztahů nepostačuje k určení jeho zvláštností. Gelles příčiny či podmínky, které vtiskují násilí v rodině jeho specifičnost a zvláštnost, spojuje s funkcí rodiny jako místa, kde její členové získávají určité dovednosti a učí se jednotlivým způsobům jednání. Pokud se násilí stane prostředkem jednání otce vůči ostatním členům

33 Viz k tomu GELLES, 1974, op. cit., s. 24.

34 Gelles ve své známé práci „Family Violence“ (Násilí v rodině) z roku 1987 hodnotí nejen jednotlivé koncepty, ale také představuje i základní etapy zkoumání násilí v rodině. V této souvislosti kriticky ukazuje na to, že tehdy prezentované koncepty nebyly ověřovány v praxi. Podle něj musí být každý model nejen ověřen v praxi, ale také jeho uplatnění musí být teoreticky vyhodnoceno. Viz k tomu více GELLES, 1974, op. cit., s. 29.

35 Viz k tomu více GELLES, 1987, op. cit., s. 30-44.

rodiny, tak tento styl života se podle Gellese stává předlohou pro jednání jeho dětí. Mohli bychom říct, že tuto „výchovnou“ funkci rodiny považuje za hlavní příčinu reprodukce násilného jednání mezi členy rodiny.³⁶

Druhým rysem jeho modelu bylo to, že na základě různých empirických výzkumů, ale také interdisciplinárních studií se pokusil vypracovat jakousi „topografii faktorů“, které podmiňují násilné jednání v rodině. Za nejčastěji považované faktory byly označovány: cykly násilí, nízký sociálně-ekonomický status, sociální a strukturální stres, sociální izolace a nízká úroveň komunitní soudržnosti, nízké sebevědomí, osobnostní a patologické problémy.³⁷ Gelles kritizoval jejich interpretaci a v této souvislosti mluví o tzv. Woozle efektu. Tento výraz se vžil pro označení takových přístupů, které jen opakovaly a citovaly známá data, bez toho aby je nějak kriticky reflektovaly a vyhodnocovaly.³⁸

Gelles se tak pokouší ukázat na to, že tyto přístupy zastírají pravé významy těchto faktorů. Jako příklad uvádí situaci, kdy stres může fungovat v jiném významu u muže, který se stal nezaměstnaným a je živitelem rodiny, jako u jeho ženy, která nepracuje a nedostává žádnou mzdu.³⁹ Kombinací a působením dalších faktorů se stres může stát u nezaměstnaného muže „spouštěčem“ jeho agresivního či násilného jednání vůči své ženě nebo ostatním členům rodiny.

Někteří autoři zpochybňovali analytickou kvalitu Gellesova modelu a vyčítali mu, že jednotlivé faktory jsou zde dosazovány jen jako části nějakého „puzzle“. Nicméně to nezmenšuje význam jeho modelu, který vyžaduje posuzovat jednání agresora již v kontextu sociálně-ekonomických či sociálně-kulturních podmínek. Právě to mu umožnilo ukázat, proč se může stát násilné jednání způsobem chování či životním postojem některého člena rodiny.⁴⁰

Násilí v soukromých vztazích jako sociální či společenský problém zmiňovali i další autoři, kteří byli známí jako členové tzv. hannoverské skupiny. Podobně jako Gelles i oni poukazovali na to, že statistiky, které evidovaly těžké případy fyzického násilí

36 Převzato od HONIG, 1992, op. cit., s.73.

37 Gelles kritizuje přístup, kdy jednotliví autoři jen citují citované, opakují literaturu bez toho, aby něco hodnotili. Tento přístup nazývá „Woozly efektem“. Viz k tomu GELLES, 1987, op. cit., s.40-41.

38 GELLES, 1987, op. cit., s. 40.

39 Převzato od HONIG, 1992, op. cit., s.75.

40 Viz k tomu více HONIG, 1992, op. cit., s.75.

vůči ženám či dětem, nepostihovaly všechny souvislosti. Na rozdíl od něj však interpretovali nebezpečnost tohoto jevu v kontextu sociálních podmínek života rodiny. Ve svých výzkumech ukazovali, že kupříkladu číslo zneužívaných dětí bylo statisticky o dost menší, než u dětí zanedbávaných svými rodiči. Tyto děti byly ve svém mentálním i intelektuálním vývoji také na nižší úrovni a rovněž to poznamenalo jejich život jako děti ze statisticky podchycených případů.⁴¹ Jinými slovy, jejich kritika směřovala k tomu, že statisticky nelze postihnout všechny škody, ke kterým vede násilí v rodině. Statistiky evidovaly jen šokující případy, čímž ostatní podoby strádání dětí zůstávaly bez povšimnutí.

Hannoverská skupina svými výzkumy ukazovala, že za každým případem násilí je nutné vidět i další sociální důsledky, které se nepromítají jen do života oběti, ale ovlivňují život celé takové rodiny. Na rozdíl od Gellese, který sociálními podmínkami vysvětloval jen násilné chování agresora, tak tyto výzkumy již prokazovaly, že násilí v rodině lze označit za negativní sociální jev. Označit a uznat něco za sociální problém znamená, že lze prokázat přímou závislost jeho vzniku a existence na kvalitě konkrétních společenských podmínek. Jinými slovy, hannoverská skupina ukázala, že násilí v rodinných vztazích je vždy určitým odrazem sociálně-ekonomických či politických konfliktů, které přímo či nepřímo strukturují každodenní život rodiny a promítají se do aktuálních životních postojů jejích členů.

Násilí v soukromých vztazích sice bylo i nadále označováno jako specifická podoba násilí, ale přestávalo být pozorováno jen jako nějaký náhodný excés či patologie. Prokazování jeho sociální povahy a fakticity zároveň ukázalo, že tento význam již nelze postihovat jen termíny jako „partnerské násilí“ či „manželské násilí“. Tyto termíny sice byly obecnější, ale stále se omezovaly jen na konkrétní formy vzájemného rodinného soužití. Jako velmi výstižné a vhodné se proto jevílo mluvit o „násilí v rodině“ nebo „rodinném násilí“ či následně také o „domácím násilí“.

Na základě toho, co jsme uvedli, můžeme konstatovat, že významové pole dnes nejvíce používaného pojmu „domácí násilí“ se konstituovalo s postupujícím procesem abstrakce; tzn. od označení jevu na základě zobecnění empirických poznatků o jeho pozorovatelných formách, přes postupné vymezování obecnějších znaků, až po nalézání důvodů vysvětlujících jejich povahu. Sémantické pole popisující násilí v soukromých vztazích není ale tvořeno a strukturováno jen různou obecností

41 Převzato od HONIG, 1992, op. cit., s. 35-36.

pojmu. Zmiňované samotné označení pozorovaného jevu bylo a je vyjadřováno prostřednictvím odlišných pojmů a sice jako „násilí v rodině“ a „domácí násilí“.⁴² Tato skutečnost vyvolává řadu dalších otázek. Především se vnučuje bezprostřední otázka, jaký je vlastně významový rozdíl mezi oběma pojmy? Jsou to synonyma a můžeme je tak používat? Pokud ale nejsou synonyma, tak proč si nevystačíme se spojením „násilí v rodině“ a přistupujeme k používání termínu „domácí násilí“?

1.2 Násilí v rodině nebo domácí násilí? Problémy s terminologií

Uvedená otázka ukazuje, že zkoumání násilí v soukromých vztazích doprovází i řada terminologických problémů. Jejich vyjasnění je nezbytné nejen pro porozumění tomu, co je či není domácí násilí, ale také pro jeho správné používání v běžné komunikaci. V anglicky mluvících zemích se můžeme setkat s termíny „*family violence*“ či „*violence in the family*“ nebo „*intrafamily violence*“, které významově odpovídají českému spojení „násilí v rodině“. Angličtina ale používá i termín „**domestic violence**“, jehož českým ekvivalentem je v překladu „**domácí násilí**“.

Oba termíny se začaly běžně používat od konce 70. let 20. století a někteří autoři je považují za synonyma a nedělají mezi nimi významový rozdíl. Jiní badatelé, ke kterým se hlásí i někteří čeští autoři, se domnívají, že tyto termíny se významově liší.⁴³ Především poukazují na to, že spojení „domácí násilí“, které se více ujalo v každodenním jazyce, plní funkci zastřešujícího pojmu pro označení všech forem či podob násilí v soukromých vztazích, jakým může být zneužívání či týrání oběti. Také zdůrazňují, že používání tohoto termínu umožňuje překonávat předsudky, že oběti násilí jsou jen ženy a agresorem muži, apod.⁴⁴

Čeští autoři Ševčík a Špatenková ve své poslední práci přirovnávají významovou rozdílnost mezi termíny „násilí v rodině“ a „domácí násilí“ ke vztahu množiny a podmnožiny. Dle autorů má násilí v rodině širší význam. Podle něj se jedná o označení bezprávně vynucovanou nadvládu některého člena rodiny nad jiným

42 V prvních pokusech o vymezení pojmu domácí násilí byla terminologickým problémům věnována téměř každá publikace. Například jedna z autorek J.L.F. Smith začíná svůj výklad výčtem celé plejády termínů označujících různé způsoby a formy násilí. Viz k tomu SMITH, L.J.F. *Domestic Violence: an over view of the Literature*. Home Office Reserche Studies. No.107, London: HMSO, 1989, s. 1. Z českých prací pak určitý přehled termínů, které popisují domácí násilí, nalezneme například v práci ŠPATENKOVÁ, 2011, op. cit., s. 21-26.

43 Na významový rozdíl pojmů násilí v rodině a domácí násilí upozorňují čeští autoři Špatenková a Ševčík. Viz k tomu ŠPATENKOVÁ, 2011, op. cit., s. 24-26.

44 Viz k tomu zprávu SMITH, 1989, op. cit., s. 1.

členem.⁴⁵ Zásadním rozlišovacím znakem je tady podle nich systém biologicko-příbuzenských vztahů. Takže oběti i agresorem může být kterýkoliv člen rodinného systému (rodič, partner, děti, předci, sourozenci, atd.).

V rámci tohoto termínu pak Ševčík vymezuje dvě podmnožiny. Za první považuje právě domácí násilí, které označuje za specifickou variantu násilí v rodině. Druhou podmnožinu tvoří podle něj týrání, zneužívání a zanedbávání dětí (syndrom CAN). Vztah mezi domácím násilím a týráním dětí pak popisuje jako průnik dvou podmnožin v rámci násilí v rodině.⁴⁶

Několik řádků níže, po výčtu dalších příbuzných pojmů se od uvedených autorů ale dovidáme trochu jiné vysvětlení. Když rozlišují mezi pojmem „násilí v partnerských“ vztazích a „domácím násilím“, tak správně uvádějí, že první termín nepostihuje celou dynamiku tohoto jevu. Konstatují, že domácí násilí se odlišuje od partnerského násilí právě tím, že se děje nejen mezi rodinnými příslušníky, ale i mezi osobami, které sdílejí společnou domácnost, „*a to bez ohledu na to, zda jsou či nejsou spojeni příbuzenskými vztahy (sňatkem nebo pokrevními vazbami)*“.⁴⁷ Překvapivě však po tomto vymezení uvádějí, že právě tato charakteristika odlišuje domácí násilí od násilí rodinného. Podle nich to lépe vystihuje alternativní formy současného partnerského soužití. Aby nebylo pochyb, že se opravdu jedná o domácí násilí, tak svůj výklad ukončují argumentem, že domácí násilí je násilím, jež se vykytuje doma, což je zásadně odlišuje od násilí páchaného na ulici, v práci apod.⁴⁸

Uvedené vymezení rozdílů mezi násilím v rodině a domácím násilím přináší více otázek než odpovědí. Tím, že okruh aktérů (možných obětí a agresorů) byl u pojmu domácí násilí rozšířen i na osoby mimo příbuzenské vztahy, tak se z něj stala jiná „množina“, která s pojmem násilí v rodině, omezeném na biologicko-příbuzenské vztahy, může být jen v průniku. Protože „množina“ obětí a agresorů domácího násilí je tvořena osobami nepříbuzenského vztahu, tudíž také „prvky“, které nemůže obsahovat dle uvedeného vymezení termín násilí v rodině. (Rodina je zde určena na základě biologicko-příbuzenských vztahů.)

45 ŠPATENKOVÁ, 2011, op. cit., s. 23.

46 ŠPATENKOVÁ, 2011, op. cit., s. 24-26.

47 ŠPATENKOVÁ, 2011, op. cit., s. 25.

48 ŠPATENKOVÁ, 2011, op. cit., s. 25.

Určitý logický rozpor do tohoto vysvětlování je pak vnesen také tím, když se autoři pokoušejí vymezit jednotlivé složky domácího násilí. Mezi ně zahrnují jak násilí v partnerských vztazích, tak i v generačních a transgeneračních vztazích.⁴⁹ Tím zcela rozostřili znaky, které uváděli jako rozlišující.

Na významový rozdíl pojmů „domácí násilí“ a „násilí v rodině“ poukazují i jiné české publikace. Autorky Voňková a Spoustová ve své práci vycházejí z jazykové odlišnosti a používání těchto termínů.⁵⁰

Termín „domácí násilí“ je podle nich používán hlavně v anglicky mluvícím prostředí jako „domestic violence“. Vymezují jej jako termín označující především násilí mezi partnery, současnými, minulými, nesezdanými či sezdanými. Následně pak uvádějí, že v německy mluvícím prostředí převažuje spíše termín násilí v rodině a domácnosti (*Gewalt in der Familie und naher Umgebung, häusliche Gewalt*).⁵¹ Tento pojem vysvětlují jako širší, který zahrnuje celé spektrum rodinných vztahů mezi předky, potomky, sourozenci, manžely současnými nebo minulými, druhem a družkou.⁵²

Z jejich vysvětlení je patrné, že rozdíl mezi oběma termíny spatřují hlavně v širce definování: domácí násilí tak považují za užší pojem označující vlastně partnerské násilí a pojem násilí v rodině představuje širší pojetí, kdy v sobě zahrnuje násilí ve všech rodinných vztazích. Toto rozlišení pak nalezneme i v textu „Národního akčního plánu prevence domácího násilí v letech 2011-2014“. Zde je tento rozdíl interpretován jako dva možné přístupy k domácímu násilí. Doslova se zde uvádí: „Užší pojetí se soustředí především na vztahy partnerské, zpravidla manžel/ manželka nebo druh/ družka, širší pojetí mimo uvedené zahrnuje také např. týrání dětí rodiči nebo starých nebo nemocných lidí dospělými potomky či členy nebo členkami domácnosti. Předkládaný materiál se kloní k širšímu pojetí domácího násilí a zahrnuje násilí ve všech vztazích mezi blízkými osobami, nejen vztahy manželské či partnerské.“⁵³

49 ŠPATENKOVÁ, 2011, op. cit., s. 25-26.

50 Viz k tomu práci VOŇKOVÁ, Jiřina; SPOUSTOVÁ, Ivana. *Domácí násilí v českém právu z pohledu žen*. 2. přepr. vyd., Praha: pro Fem,o.p.s., 2008.

51 Je otázkou, proč autorky uvádějí jen tento dlouhý německý výraz, který překládají jako násilí v rodině a domácnosti. Přitom v němčině se běžně používá řada dalších termínů. Proto jimi uvedený výraz nelze vůbec označit za typický pro německy mluvící prostředí. Německé spojení „häusliche Gewalt“ je synonymem anglického „domestic violence“, tzn. českého termínu domácí násilí.

52 VOŇKOVÁ, 2008, op. cit., s. 15.

53 Viz k tomu Národní akční plán prevence domácího násilí v letech 2011-2014. [cit. 13.2. 2013]. Dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/12500/NAP_15-04-2011.pdf.

Z uvedeného plyne, že autoři textu v konečném důsledku přece jen považují tyto dva pojmy v určitém smyslu za synonyma, resp. nevidí v domácím násilí něco více specifického, co by je mělo odlišovat od násilí ve všech možných případech soužití blízkých osob.

Odvolávání se na jazykové rozdíly při vysvětlování významových rozdílů pojmů „násilí v rodině“ a „domácí násilí“ není přesvědčivé a nelze je brát jako hledisko difference. Ve slovníku německého i anglického jazyka se objevují oba termíny, jak „domácí násilí“, tak „násilí v rodině“.

Jedna německá autorka vysvětluje jejich významový rozdíl spíše jako rozdíl mezi vnitřním a vnějším rodinným prostorem či vztahy. Rozlišuje tak vnitřní rodinné vztahy, ve smyslu blízkosti a pravidelnosti vzájemných kontaktů.⁵⁴ Vnějšími rodinnými vztahy pak označuje vztahy, které vznikají v různých sociálních zařízeních pečujících o děti, nemocné či staré lidi. Tyto vztahy jen kopírují strukturu rodinných vztahů. O násilí ve smyslu domácím či v rodině je možné podle ní mluvit jen v případě vnitřních rodinných vztahů. U vnějších vztahů se již jedná o institucionální násilí.⁵⁵

Pojem domácí násilí pak podle ní označuje jen násilí, které se odehrává uvnitř rodinných vztahů, kdy domácnost chápe doslova jako „nitro“ rodiny. Takže v tomto smyslu pojem „domácí násilí“ se podle ní významově rovná výrazu „násilí v rodině“ (innerfamiliäre Gewalt).⁵⁶

Zároveň poukazuje na to, že pojem „domácí násilí“ byl v různých německých programech a projektech často vymezován velmi nedostatečně. To vedlo k jeho zjednodušené interpretaci jen jako násilí, které se odehrává mezi dospělými osobami a mezi agresory a oběti násilí tak nebylo možné zahrnout děti a jiné rodinné

54 Viz k tomu ALBERT, op. cit., s. 28.

55 ALBERT, op. cit., s. 28.

56 Albert použila místo německého výrazu „häusliche Gewalt“ (domácí násilí) německý výraz „innerfamiliäre Gewalt“, což překládáme do češtiny jako „násilí v rodině“. Viz k tomu více ALBERT, 2008, op. cit., s. 28.

příslušníky.⁵⁷ Proto se tato autorka domnívá, že v takovém případě je vhodnější používat pojem „násilí v rodině“, kde rodina nebude chápána v právním významu, ale jako označení vztahů podobných rodinným.⁵⁸

Zdá se, že vysvětlení rozdílů mezi „násilím v rodině“ a „domácím násilím“ na základě diferenciací, jaká je mezi „širším“ a „užším“ významem slova či „množinou“ a „podmnožinou“ nebo i „vnějším“ a „vnitřním“, nevystihuje úplně jejich významovou odlišnost a tím i jejich funkčnost.

Používání různých příbuzných pojmů může ale ukazovat na zásadnější souvislosti a specifické vlastnosti daného jevu. Za vhodnější perspektivu pozorování významové diferenciací mezi pojmy „násilí v rodině“ a „domácí násilí“ považujeme spíše rozlišování, jaké je nutné činit mezi strukturou a funkcí. To nám umožňuje lépe vymezit rozdíl mezi rodinou ve smyslu instituce a rodinou jako soukromou (intimní) skupinou, která sdílí společnou domácnost. Z tohoto hlediska pak pojem „násilí v rodině“ získává svůj jednoznačnější význam a bude označovat skutečnost, že také struktura rodinných vztahů umožňuje násilné jednání svých členů. Pro obsahové vymezení tohoto pojmu pak není důležitý systém rodinných vztahů, kdo tam patří a kdo nepatří, ale to, jak jsou tyto vztahy strukturovány.

Pojem „domácí násilí“ pak z hlediska této perspektivy budou charakterizovat znaky jako každodennost a bezprostřední blízkost (intimita) osob, které sdílejí společný prostor. Právě každodennost a blízkost zde fungují nejen jako diferenciativní znaky, ale také jako vlastnosti, které vtiskují násilí v soukromých vztazích jeho specifickou a zvláštnost; každodennost činí z násilí stále aktuální nebezpečí, a i když probíhá v různých etapách či cyklech a má různou intenzitu, tak je vlastně stále přítomné a bezprostředně se promítá do vzájemného soužití a strukturuje životní plány jak agresora, tak jeho obětí.

Pro úplnost je nutné uvést, že někteří badatelé odmítali používat termín „domácí násilí“ s odkazem na to, že se tím zastírá jasné vymezení rolí, kdo je agresorem a kdo je obětí. Především feministicky orientovaní autoři, ale i někteří psychologové a sociologové měli za to, že přece jen nejčastějšími oběťmi násilí v soukromých vztazích jsou ženy, tudíž podle nich právě tato podoba násilí tvoří jádro celého

57 Tato autorka poukazuje na vymezení domácího násilí v jednom berlínském projektu. Domácí násilí zde bylo definováno jako „forma fyzického, sexuálního, psychického, sociálního a emocionálního násilí, probíhající mezi dospělými osobami, které mají nebo měli k sobě blízký vztah“. Viz k tomu více ALBERT, 2008, op. cit., s. 28-29.

58 ALBERT, 2008, op. cit., s. 29.

problému. Podle nich platí, že pokud máme mluvit o nějakém násilí v soukromí, tak jen ve spojení s útoky a agresí vůči ženám. Proto používání všech ostatních termínů jako bylo „domácí násilí“, ale i například „partnerské či manželské násilí“ považovali za cílenou dezinterpretaci právě podstaty domácího násilí. Některé autorky to dokonce označili doslova za projev misogynie.⁵⁹

V odborné literatuře se můžeme setkat s celou řadou dalších termínů, které popisují situace či různé formy násilí v soukromých vztazích. Jak již jsem naznačila, dalšími rozšířenými termíny jsou „*partnerské násilí*“, „*násilí mezi manžely*“ či „*násilí v intimních vztazích*“.⁶⁰ Také můžeme najít i spojení „*násilí podmíněné rodově*“.⁶¹

Všechny tyto termíny označují různé podoby násilí jako je zneužívání či týrání, které se odehrávají v konkrétních partnerských či intimních (sexuálních) vztazích. Opodstatněnost jejich používání zdůvodňují někteří autoři tím, že podle statistik patří právě násilí mezi manžely či partnery mezi nejčastější případy domácího násilí. Také je pravdou, že partnerské či manželské vztahy byly a jsou nejčastějším předmětem různých výzkumů.⁶²

Na druhé straně kritika jejich parciální povahy je oprávněná a to nejen z toho důvodu, že okruh obětí domácího násilí se zužuje jen na dospělé osoby. Kromě toho tyto termíny se často podílejí na udržování předsudků, že například partnerské násilí se týká jen heterosexuálních vztahů. Bez jasného vymezení kontextu, ve kterém tyto pojmy mohou být používány, to může vést v konečném důsledku k bagatelizaci celého problému, a to jen na konflikt, který se týká vzájemného soužití manželů či partnerů.⁶³

59 V tomto duchu kritizovala používání termínu „domácí násilí“ např. Allisen Morris, která je stoupenkyní feministické kriminologie. Viz k tomu MORRIS, Allison. *Women, crime and criminal justice*. Basil: Blackwell, 1987. O kritice tohoto pojmu referuje také GELLES, op. cit., 1987, s. 31, nebo SMITH, 1989, op. cit., s. 1.

60 Zde je nutné uvést, že někteří autoři rozuměli pod násilím v partnerských vztazích jen násilí probíhající ve vztahu mezi mužem a ženou, kdy právě žena byla považována za oběť. Dnes je tento pojem interpretován širěji a označuje také násilí žen vůči mužům, ale také i násilí mužů vůči mužům a násilí žen vůči ženám v homosexuálních či lesbických vztazích. Viz k tomu LUEDTKE, 2008, op. cit., s. 40.

61 Spojení „rodově podmíněné násilí“ můžeme najít v deklaraci OSN o odstranění násilí na ženách z roku 1993. Převzaté od: MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, Branislava; POKORNÁ, Dana; TOUFAROVÁ, Marie. *Partnerské násilí. Oběti, děti, pachatelé*. Praha: Linde, s.r.o., 2007, s.10.

62 Viz k tomu ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Moderní psychologie pro právníky*. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 10.

63 Viz k tom GELLES, 1987, op. cit., s. 31.

Navzdory tomu, v porozumění problematice „domácího násilí“ sehrávají termíny „násilí v manželských či partnerských vztazích“ nesporně důležitou funkci. Ta spočívá především v tom, že označují skutečnost, kdy k násilí dochází mezi velmi blízkými (dospělými) osobami, jejichž vztah vždy utváří jádro každé rodiny či domácnosti.

Podobně jednoznačný a celkem úzký význam má termín „*násilí v intimních vztazích*“, kdy pod intimními vztahy se rozumí sexuální vztahy mezi manžely či partnery. Také tento termín má určitou explikační hodnotu a dotváří terminologicky, ale i tematicky sémantické a významové pole pojmu „domácí násilí“. Pro úplnost je nutné uvést, že toto pole dotvářejí také zcela konkrétní pojmy jako „*týraná či bitá žena nebo manželka*“ či „*týrané nebo bité dítě*“ nebo pak „*týraný muž či manžel*“. Jak již jsme ukázali v předchozím výkladu, právě tyto pojmy či termíny lze považovat za jakési „stavební kameny“, které daly základy obsahové konstrukci pojmu „domácí násilí“.

Na první pohled je patrné, že všechna uváděná spojení přispívají různou mírou k porozumění významu násilí v soukromých vztazích. Některé teoretiky to svádí k tomu, že hledají nějaké „pravidlo“ pro vysvětlení jejich vzájemných vazeb. Nejčastěji volí tzv. „katalogový“ přístup, kdy dané pojmy jednoduše vyjmenují a pro zvýraznění jejich významu je pak vzájemně srovnávají.⁶⁴ Tím se ale někdy vytváří doslova spleť pojmových vztahů, což paradoxně může vést k dalším nejasnostem a nepřesnostem.

Spojení „domácí násilí“ je dnes celkem frekventovaným pojmem v každodenním i odborném jazyce. Mnozí jej považují za „zastřešující“ pojem, který souhrnně označuje skutečnost, že soukromé vztahy se mohou také stát místem různých forem a podob týrání či zneužívání. Slovo „násilí“ má „silnější“ význam než slova „bití“ či „zneužívání“ a to proto, že již jednoznačně označuje jednání, které je nezákonné a trestné.

Vysvětlení toho, jak se utvářelo obsahové pole pojmu „domácí násilí“, je nesporně důležitým analytickým krokem, který odhaluje to, proč se tento pojem začal používat. To ale nepostačuje k objasnění a porozumění toho, co tento pojem označuje; co a proč je jeho předmětem. K tomu by nám měl pomoci výklad definic, které jsou často používány k vymezení obsahu daného pojmu.

64 Tento přístup zvolili již uvedení čeští autoři Špatenková a Ševčík. Viz k tomu více ŠPATENKOVÁ, 2011, op. cit., s. 21-26.

1.3 Problémy s definováním domácího násilí

Vymezení či definování jakéhokoliv pojmu je vedeno snahou o zobecnění jeho základních znaků či vlastností, které označuje. Jak již jsme úvodem naznačili, domácí násilí není jevem, který lze bezprostředně pozorovat, protože se odehrává v soukromí; „za dveřmi domácnosti“. Soukromé vztahy jsou považovány za něco „vnitřního“, co se nezveřejňuje a proto jsou jejich vlastnosti či určité znaky těžko odlišitelné od toho, co je veřejně pozorováno. Jejich intimní charakter je interpretován jako něco subjektivního (emocionálního), co se v podstatě ani nedá objektivizovat. Subjektivnost soukromých vztahů je tak považována za jednu z překážek jasného vymezení pojmu domácí násilí či formulování jeho obecně platné definice.

Bez potíží ale není ani definování či určení povahy násilí jako takového. Psychologové často poukazují na problematické odlišování projevů agrese, resp. určení hranice, kdy se takové jednání stává společensky nebezpečným. Podobně sociologové považují tento pojem za jeden z nejproblematictějších, na který nepanuje v sociologii jednoznačný názor.⁶⁵

Na obtíže s definováním domácího násilí poukazují skoro všechny české odborné publikace. Téměř všichni autoři jsou také přesvědčeni, že definice tohoto pojmu je potřebná. Podle nich je nutné, aby vlastnosti daného jevu byly inherentně vymezeny. Absenci či nemožnost jasného definování domácího násilí považují proto za metodologický nedostatek.⁶⁶ Svůj výklad si prostě neumějí představit bez jasného vymezení toho, co je či není domácí násilí. Pro některé se specifčnost a zvláštnost domácího násilí stává vlastně definičním znakem. Na základě toho pak dovozují, že tento nebezpečný společenský jev je jevem „sui generis“.⁶⁷

65 Na obtížnost vymezení násilí ze sociologického, ale i psychologického hlediska poukazuje řada publikací. Viz k tomu např. BUCHER, 2001, op. cit., nebo SCHNEIDER, Ursula. *Körperliche Gewaltanwendung in der Familie*. Berlin: Duncker – Humblot, 1987, s. 30.

66 Viz k tomu například KRÁLÍČKOVÁ, 2011, op. cit. s. 23; nebo MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, 2007, op. cit., s. 9. Absenci definice domácího násilí považují za metodologický nedostatek i někteří zahraniční autoři. Viz k tomu BUCHER, 2001, op. cit., s. 16-19. O definičním dilematu mluví také např. GELLES, 1987, op. cit., s. 30.

67 Podle dvojice autorů Střílková a Fryšták je domácí násilí poměrně zvláštní, samostatný fenomén. Viz k tomu STŘÍLKOVÁ, Patricie; FRYŠTÁK, Marek. Vykázání jako prostředek ochrany před domácím násilím. Ostrava: KEY Publishing, 2009, s. 12. Většina autorů pak uvádí, že domácí násilí je velmi těžké definovat. Králíčková pak v této souvislosti právě konstatuje, že „v obecné rovině se jedná o sociálně patologický jev „sui generis“, o nejnebezpečnější z forem agrese...“ Viz k tomu KRÁLÍČKOVÁ, 2011, op. cit., s. 5.

V poslední době se ve společenských vědách stalo celkem módním konstatovat, že nějaký jev je jevem „sui generis“, pokud jeho poznávání či interpretace vede k různým významům a nepanuje shoda v jeho pojmovém vymezení. Z metodologického hlediska je tento přístup ve společensko-vědním poznávání vždy brzdou kritického myšlení. Označení něčeho za jev „sui generis“, neznamená jen konstatování, že daný jev má unikátní a jedinečné vlastnosti. Tím totiž také sdělujeme, že tyto jeho vlastnosti jsou těžko uchopitelné či poznatelné, protože jsou tak zvláštní a specifické. Z daného jevu tak činíme vlastně objekt nedostupný hlubšímu poznání a to jen z toho důvodu, že jej v určitém kontextu pozorujeme jako jev, jenž si „žije vlastním životem“. Konstatování této nepoznatelnosti je v podstatě rezignací na konfrontaci názorů či zásadní kritickou reflexi. Jako bychom říkali, že nemá význam či není možné vznášet další požadavky na zkoumání takového jevu a musíme jej považovat jen za takový, jak se nám jeví ve své specifčnosti.⁶⁸

Kromě těchto postojů k definování pojmu domácí násilí můžeme v našem prostředí zaznamenat i náznaky určité skepse. Čeští autoři Strálská a Fryšták si kládou ve své práci otázku, zda je potřebná nějaká legální definice domácího násilí. Vyjadřují pochybnost, zda je nutné usilovat o definici jevu, jenž je velmi komplexní a jeho poznání si vyžaduje interdisciplinární přístup.⁶⁹ Podle nich by taková definice mohla být neúplná a neumožňovala by orgánům činným v trestním řízení jasné posoudit případy domácího násilí.

Z toho, jak uvádí i v následujících řádcích, lze dovodit, že definici přece jen považují za jakýsi nutný zdroj informací či znalostí, které nám mají pomoci se v daném problému orientovat.⁷⁰

Za posledních patnáct let se objevila celá řada odborných publikací a článků věnovaných domácímu násilí. Nesporným zdrojem informací je také internet, na kterém se prezentují webové stránky různých organizací a institucí zabývajících se prevencí nebo pomocí obětí domácího násilí. Jejich definice či vymezení pojmu domácí násilí, které tyto organizace uvádějí, vycházejí vesměs z odborné literatury nebo právních dokumentů. Při jejich zběžném přehledu však musíme konstatovat jejich poměrně velkou obsahovou nejednotnost a určitou nesystematičnost

68 Viz k metodologickému významu toho, co znamená „sui generis“ např. BELLAMY, Richard; CASTIGLIONE, Dario. Building the Union: The Nature of Sovereignty in the Political Architecture of Europe. *Law and Philosophy*, Vol.16/4, July 1997, s. 421-445.

69 Viz k tomu STRÁLSKÁ, 2009, op. cit., s. 13.

70 Viz k tomu STRÁLSKÁ, 2009, op. cit., s. 13.

v přístupu k tomu, jakým způsobem by se mělo usilovat o definování či vymezení pojmu označujícího tak složitý jev, jakým je nesporně domácí násilí. Navzdory tomu můžeme zde přece jen rozlišit několik základních přístupů v definování toho, co je nebo není domácí násilí.

1.3.1 Definování domácího násilí na základě jeho forem

Za nejčastější způsob definování či vymezení domácího násilí je možné považovat snahu o jeho určení prostřednictvím jeho forem. Zde můžeme rozlišit dvě tendence. První charakterizuje snaha vymezit domácí násilí prostřednictvím konkrétních projevů násilného jednání jako je bití, napadání či vyhrožování. Z takového pojetí vychází například tato definice: „*Pod pojmem domácí násilí rozumíme útoky, napadání, výhrůžky od blízké osoby s cílem ublížit či získat nad obětí převahu a moc. Je útokem na lidskou důstojnost, ohrožuje zdraví a ve vyrocených případech i život obětí*“.⁷¹

Druhou tendencí pak představuje definování domácího násilí na základě jeho forem. Specifičnost a zvláštnost těchto forem je odvozována především z faktu, že se projevují ve vztazích mezi blízkými osobami, které sdílejí nebo sdílely společnou domácnost. „*Domácí násilí zahrnuje všechny formy fyzického, sexuálního a psychického týrání ve všech druzích blízkých vztahů, včetně vážných pobrůžek použití podobného násilí. Partneri nebo osoby blízké mohou žít ve společné domácnosti, mohou být rozvedeni, mohou žít odděleně, anebo spolu dlouho, či dokonce nikdy nežili. Ve většině případů jde o násilí páchané muži vůči ženám (vlastním manželkám, družkám, partnerkám), někdy i vůči dětem a prarodičům*“.⁷²

Uvedené vymezení, kdy povaha jevu je ztotožňována s jeho konkrétními projevy či formami, je považováno za klasickou definici. Tento přístup se uplatňoval v počátcích zkoumání domácího násilí. Podle toho, jaká forma či projevy násilí byly označeny za definiční znak, se rozlišovaly definice v užším a širším významu.

V užším významu bylo domácí násilí spojováno spíše s konkrétními projevy fyzického násilí či agrese. V širším významu pak bylo vymezeno prostřednictvím dalších forem, zde mám na mysli hlavně psychické či sexuální násilí. Společným znakem

71 Viz k tomu BEDNÁŘOVÁ, Zdena; ČACKÁ – PAVLÍKOVÁ, Iva; HOLEDOVÁ, Olga; MACKOVÁ, Kateřina; PROKEŠOVÁ, Hana. Domácí násilí. Manuál ke kurzům. Praha: Acorus, 2003, s. 6.

72 Viz k tomu MATOUŠEK, Oldřich; KODYMOVÁ, Pavla.(ed). *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2010.

obou vymezení bylo to, že se muselo jednat o takové projevy či formy jednání, jež zraňovaly a způsobovaly fyzickou či psychickou bolest, poškozovaly zdraví, či dokonce vedly k usmrcení.⁷³

Problémem těchto definic, i když jsou nejčastěji používané, je ale to, že ve svém výčtu nemusejí zachytit všechny formy či „tváře“ domácího násilí. Jak trefně poznamenávají již zmiňovaní autoři Špatenková a Ševčík, co autor to vlastní pojetí typologie. Zároveň se domnívají, že i když mezi teoretiky nepanuje v tomto ohledu shoda, tak je možné přece jen domácí násilí identifikovat s několika základními formami násilí.⁷⁴

Nejčastěji se jich uvádí pět, kdy kromě fyzického, psychického a sexuálního násilí, které jsou považovány za typické formy, je zde zařazováno i ekonomické násilí a sociální izolace.⁷⁵ Tyto formy se projevují samostatně nebo v kombinaci. Za nejčastější kombinaci je uváděné spojení fyzického násilí s psychickým.

Již uvedení autoři, Strílková a Fryšták ve svém výčtu forem domácího násilí rozlišují další, když například vedle psychologického násilí uvádějí i emocionální. Také kromě ekonomického a sociálního násilí zařazují celkem překvapivě jako formu i zneužívání „práv“ muže.⁷⁶ Taková konkretizace forem ale již „rozměňuje“ obecnost daných znaků a tím i celé definice a ztěžuje její použitelnost. Tomuto riziku se chtějí vyhnout definice, které mají za to, že domácí násilí stačí vymezit jen jako *„škálu chování mezi blízkými lidmi, kdy jedna osoba opakovaně ubližuje osobě druhé, přitom tyto útoky mohou mít podobu různých forem násilí.“*⁷⁷

To je již druhý extrém, kdy zobecnění je již tak obecné, že vede k neurčitosti a zcela zakrývá specifika definičních znaků.

Vlivem nových výzkumů se v posledních letech upouští od definování domácího násilí na základě jeho forem. Ukazuje se, že zvláštnost násilí v soukromých vztazích se nedá postihnout jen přes zkoumání motivů a následků jednotlivých projevů a forem násilného jednání. Z tohoto důvodu se pozornost začala více zaměřovat na to, jak se násilí promítá do fungování soukromých či rodinných vztahů. Jinými slovy, začaly se pozorovat ty vlastnosti, které charakterizovaly jejich dynamiku či

73 Viz k tomu GELLES, 1987, op. cit., s. 32.

74 Viz k tomu ŠPATENKOVÁ, 2011, op. cit., s. 47.

75 ŠPATENKOVÁ, 2011, op. cit., s. 47-52 nebo také např. ČÍRTKOVÁ, 2008, op. cit., s. 10.

76 Viz k tomu STRÍLKOVÁ, 2009, op. cit., s. 15.

77 Toto obecné vymezení se celkem často používá hlavně v médiích či populárně naučné literatuře jako jakási stručná definice domácího násilí.

strukturu. Tento přístup následně vedl k tomu, že definice domácího násilí byly vystavěny na základě označení jeho znaků, které byly považovány za podstatné, ve smyslu nutné. Pokud tyto znaky nebylo možné identifikovat a vymezit, nebylo možné daný konflikt označit za domácí násilí. Pokud byly identifikovatelné, potvrzovaly existenci tohoto jevu.

Vymezení pojmu domácí násilí prostřednictvím jeho základních znaků považovali mnozí teoretici za vhodnou cestu k revizi tradiční definice.⁷⁸ Tím se dostáváme ke druhé skupině definic domácího násilí, kdy definiční pole je utvářeno jeho základními znaky.

1.3.2 Definování domácího násilí prostřednictvím základních znaků

Za klíčové definiční znaky domácího násilí jsou nejčastěji považovány tyto znaky:

- opakování a dlouhodobost;
- eskalace násilí a jeho cykličnost, kdy se násilí stupňuje od urážek, psychického nátlaku k fyzickým útokům;
- jasné a nezpochybnitelné rozdělení rolí na osoby ohrožené a násilné;
- nevěřejnost, probíhá v soukromí „za zavřenými dveřmi“.⁷⁹

Uvedené znaky jsou odvozeny především z pozorování dynamiky násilného jednání v rodinných či soukromých vztazích. Česká psycholožka L. Čírtková je přesvědčená o tom, že právě tyto znaky vystihují podstatu domácího násilí, a proto je můžeme považovat za definiční. Ve svých pracích je uvádí v trochu jiném pořadí, kdy jako první vymezuje výskyt incidentů. To znamená skutečnost, že se jedná o násilí mezi blízkými osobami. Jako druhý znak pak zařazuje trvalou a neměnnou diferenciaci rolí: na ohroženou osobu (oběť) a násilnou osobu (pachatele). Až třetím znakem je podle ní opakování a dlouhodobé trvání incidentů. Za poslední znak považuje eskalaci násilí.⁸⁰

Tyto znaky musejí být podle Čírtkové jasné identifikovatelné, pokud má být dané jednání či daný skutek označen a uznán za domácí násilí. Definice, kterou pak

78 Viz k tomu ČÍRTKOVÁ, 2008, op. cit., s. 10.

79 Tyto znaky jako definiční takto vymezuje Aliance proti domácímu násilí. Převzaté od ŠPATENKOVÁ, 2011, op. cit., s. 36.

80 Čírtková, i když uvádí eskalaci jako identifikační znak, tak zároveň jej zpochybňuje jako reziduum feministických teorií. Podle ní tento znak již v současné době není považován za znak, ale za rizikový faktor. Převzaté od ŠPATENKOVÁ, 2011, op. cit., s. 38.

uvádí, zní: „*Domácí násilí již není synonymem pro partnerovo (mužovo) týrání ženy, ale je definováno jako opakované, dlouhodobé a zpravidla eskalující násilí fyzického, psychického, sexuálního a ekonomického rázu, které vytváří jednoznačně asymetrický vztah a vede ke stabilnímu rozdělení rolí na násilnou a obroženu osobu.*“⁸¹

Z uvedeného plyne, že pro tuto autorku je klíčovým definičním znakem asymetrické vymezení vzájemného vztahu mezi blízkými osobami, které má povahu vztahu, jaký je mezi pachatelem a obětí. Domnívá se, že právě tato konstrukce asymetrie umožňuje překonat předsudek, že oběťmi domácího násilí jsou jen ženy. Protože do role oběti se může dostat kterýkoli člen rodiny.⁸² Zavedení tohoto definičního znaku považuje za zásadní inovaci tradiční definice domácího násilí. Určité rozpaky však vyvolává její následné odhalování možných slabín, které plynou z určení vztahu, jaký je mezi „pachatelem“ a „obětí“. Autorka nás na jedné straně varuje před stereotypní redukcí oběti jen na bezmocnou a akce neschopnou osobu. Zároveň se chce vypořádat s tím, že násilí v soukromí může mít různou podobu a dynamiku. Proto přistupuje k vymezení případů, ve kterých již mohou být zjevné některé projevy domácího násilí, a to bez toho, aby plně odpovídaly konstrukci pachatel-oběť, kterou označila za zásadní definiční znak.⁸³

Do této překérní situace, kdy musela slevit z obecné platnosti základního definičního znaku, se dostala jednak tím, že důvody vztahu pachatel a oběť spojuje jen se „silovým“ jednáním, důsledkem kterého dochází k prokazatelné škodě či poškozování. Prostě musí platit, že pokud nelze prokázat poškození, tak nelze nikoho označit za pachatele a nikdo není ani obětí. Druhým důvodem je to, že vztah pachatel a oběť bude mít vždy jen asymetrickou povahu. Jiný než asymetrický vztah mezi aktéry domácího násilí nelze podle ní považovat za jeho identifikační znak. Pokud nelze jasně vymežit tuto asymetrii, tak se jedná jen o nějakou podobu partnerského násilí.⁸⁴

Na neudržitelnost asymetrického pojetí role aktérů domácího násilí poukazuje dnes řada autorů. Různé výzkumy prokazují, že domácí násilí může mít i reciproční

81 Viz k tomu ČÍRTKOVÁ, 2008, op. cit., s. 9.

82 ČÍRTKOVÁ, 2008, op. cit., s. 9.

83 Čírtková v této souvislosti mluví o zveřejnění domácího násilí i v případech, a) kdy oběť se ještě nechce odloučit od násilného partnera; b) kdy ohrožené osoby se ještě necítí jako poškozené, tj. jako oběti trestného činu; c) kdy násilí má epizodický, sporadický výskyt. Viz k tomu více ČÍRTKOVÁ, 2008, op. cit., s. 11.

84 Převzato od ŠPATENKOVÁ, 2011, op. cit., s. 38.

povahu ve smyslu „akce-reakce“, kdy i oběť se může stát následně aktérem násilí a dopouštět se takového jednání.⁸⁵ Tyto poznatky zpochybňují vžitou představu, že obětí jsou jen ti „slabší“, kteří jsou odkázáni či závislí na péči nebo dohledu blízkých osob. Tím nabourávají nejen asymetrii vztahů jako definiční znak, ale vůbec důvěryhodnost vymezování domácího násilí na základě jeho znaků.

Dalším problémem je také to, že každý autor považuje za zásadní jiný znak či kombinaci znaků, které mají prokazovat specifičnost této podoby násilí. Někteří autoři si to uvědomují a domnívají se, že tento problém je možné vyřešit rozšířením katalogu základních znaků domácího násilí.

Touto cestou se vydali i již zmiňovaní autoři Ševčík a Špatenková, kteří se pokoušejí jednotlivé znaky precizovat.⁸⁶ Některé znaky více popisují a jiné zase korigují. Za první znak považují historii domácího násilí. Pod tímto označením se skrývá naplnění požadavku, že se jedná o dlouhodobé opakování násilného jednání.

Místo eskalace násilí pak jako druhý znak uvádějí stupňování násilí. Právě v tomto znaku se odlišují od tradičních vymezení, které mezi definiční znaky zařazují eskalaci. Za další znak považují blízkost osoby, kterou nově popisují na základě moci a kontroly.⁸⁷ Posledním znakem je společné bydlení, společná domácnost. Zároveň zdůrazňují, že společnou domácností či společným bydlením se má na mysli sdílení společného místa k žití. Tím chtějí upozornit na to, že násilí se může vyskytovat také mezi osobami, které nemají trvalé bydliště a žijí bez domova.⁸⁸

Zavedením nových znaků ale nerozšiřují zásadním způsobem obsahový význam pojmu domácí násilí. Kontrola a moc totiž neidentifikuje v soukromých vztazích nic jiného než to, že i tyto vztahy mohou být hierarchicky, a tudíž i asymetricky strukturované. Jiní autoři zase mají potřebu znak blízkosti aktérů domácího násilí doplnit o soukromí.⁸⁹ Definice, které jsou utvářeny extenzivně na základě výčtu podstatných vlastností či znaků, mají jen velmi omezenou použitelnost a jsou vhodné jen pro identifikaci jasně pozorovatelných jevů. Domácí násilí však takovým jevem není. Jeho strukturální vlastnosti a funkce jsou ukryty, jak se často

85 Na tuto skutečnost poukazují ve své práci Špatenková a Ševčík. Viz k tomu více ŠPATENKOVÁ, 2011, op. cit., s. 40. V této souvislosti uvádějí, že k přehodnocení představ o ženě jen jako nemohoucí oběti domácího násilí dospěla ve svých pozdějších výzkumech také již uváděná autorka Leonore Walkerová.

86 Viz k tomu ŠPATENKOVÁ, 2011 op. cit., s. 39-40.

87 ŠPATENKOVÁ, 2011, op. cit., s. 40.

88 ŠPATENKOVÁ, 2011, op. cit., s. 41.

89 Viz k tomu ŠTŘILKOVÁ, 2009, op. cit., s. 14-15.

symbolicky uvádí, „za dveřmi domácnosti“ či v soukromí rodinného kruhu. Pozorovatelné podoby a zveřejněné projevy či formy domácího násilí nás nemusejí informovat o všech vlastnostech či znacích. Zároveň, jak jsme naznačili v případě asymetrie vztahů jako definičního znaku, jeho pozorované vlastnosti nám nemusejí poskytovat dostatek důvodů pro jeho označení za podstatný či konstitutivní znak. Proto, když nemůžeme přesně vymezit, jakou „množinu“ znaků či jevů označuje daný pojem, tak každý pokus o jejich zobecnění formou definice je zbytečný. To platí i v případě definování pojmu domácí násilí.

1.3.3 Definování domácího násilí na základě moci a kontroly

Další skupinou pokusů o vymezení domácího násilí tvoří definice, které hledají zásadnější jakoby „vnitřní“ znaky pro odhalení toho, co by mohlo odlišovat domácí násilí od projevů agrese. Někteří autoři vidí východisko v pojetí násilí jako moci, resp. mocenského ovládnutí jedné osoby druhou. Násilnost se tak projevuje mocenskou převahou agresora nad svojí obětí, kterou nejen ohrožuje, ale také kontroluje.

Jak již jsem výše uvedla, moc a kontrolu považují za projev násilí v rodinných vztazích především feministické teorie. Je však nutné zdůraznit, že pro ně jsou moc a kontrola základními definičními znaky spíše pojmu „násilí v rodině“ než „domácího násilí“. Tyto teorie poukazují na důvody násilí v rodině jako projevu její mocenské, hierarchicky uspořádané struktury. V této souvislosti se mluví o historicky podmíněném přetrvávání patriarchální moci mužů nad ženami, jež se symbolicky udržuje i v moderní rodině.

Působením dominantní moci muže, se žena dostává v partnerských vztazích do sociálně-ekonomicky nerovné a závislé pozice. Právě tuto nerovnost feministické teorie označují za situaci, jež vede k tomu, že je se ženou dlouhodobě zacházeno nedůstojným a ponižujícím způsobem.

V českém odborném diskursu se však s touto interpretací moci nesetkáváme. Moc jako definiční znak domácího násilí je chápána jen ve smyslu silového působení, tzn. fyzické převahy, jež nahání oběti strach a vyvolává vždy pocit ohrožení.

Z tohoto bezprostředního pojetí moci vychází kupříkladu i známé občanské sdružení ROSA, jež pomáhá ženám, obětem domácího násilí. Na svých webových

stránkách zveřejňuje definici tohoto znění: „*Domácím násilím je obecně rozuměno chování, které u jednoho z partnerů způsobuje strach z druhého. Skrze užití moci, kterou tento strach poskytuje, kontroluje násilný partner chování druhého.*“⁹⁰

Tato definice zřejmě vychází z vymezení domácího násilí, které můžeme najít v jedné odborné příručce. Zde se doslova uvádí, že „*domácím násilím se zpravidla označuje týrání a násilné jednání, odehrávající se mezi osobami blízkými žijícími spolu ve společném bytě nebo domě, kdy jedna násilná osoba získává a udržuje nad druhou moc a kontrolu. Jedná se o fyzické i slovní útoky, tělesné týrání, omezování osobní svobody, vydírání, sexuální znepoužívání, výhrůžky, apod. Toto chování vyvolává trvalý strach oběti ze svého týratele, což umožňuje násilníkovi udržovat nad obětí neomezené mocenské postavení a donutit ji, aby se podřídila jeho vůli. Kontrolu veškerého života oběti uplatňuje násilník jako svůj samozřejmý nárok.*“⁹¹

Z fyzické převahy a zastrašování se zde dovozuje snadná manipulace a kontrola obětí, které ze strachu vykonávají vše, co se od nich požaduje.⁹² Moc a mocenské postavení agresora je identifikováno jako způsob jednání agresora a nikoli jako možný stav či strukturální uspořádání soukromých či intimních vztahů.

Moc a kontrolu jako definiční znak násilí v rodinných vztazích uvádějí také autoři Špatenková a Ševčík. V této souvislosti jako jediní zdůrazňují, že tyto znaky se vztahují jen na pojem „násilí v rodině“. Podle nich „*tento pojem lze vymezit jako bezprávné vynucovanou nadvládu některého člena rodiny nad jiným členem, resp. členy, popř. jako využívání převahy (nejčastěji fyzické) k vykonávání bezpráví vůči jiné osobě, resp. osobám v rodinném systému.*“⁹³ Z uvedeného plyne, že ve svém pojetí kladou důraz na nelegitimitnost násilí jako mocenského jednání a považují jej za projev bezpráví. Také důsledky jeho působení chápou již širěji, kdy oběť není jen fyzicky či psychicky zraňována a poškozována, ale jsou jí upírána její základní práva.

90 Co je domácí násilí. [online]. ROSA-občanské sdružení nabízející komplexní pomoc ženám-obětem domácího násilí. [cit. 13.2. 2013]. Dostupné z: www.rosa-os.cz.

91 BEDNÁŘOVÁ, Zdena; MACKOVÁ, Kateřina; PROKEŠOVÁ, Hana. Studijní materiál o problematice domácího násilí pro pracovnice a pracovníky orgánů sociálně – právní ochrany dětí. Praha: MPSV, 2006, s. 6.

92 V tomto duchu vymezují domácí násilí například české autorky Huňková s Voňkovou. Ve své práci doslova uvádějí, že násilná osoba používá svojí moc a snaží se oběť donutit k tomu, co chce. Viz k tomu HUŇKOVÁ, Markéta, VOŇKOVÁ, Jiřina. *Domácí násilí v ČR z pohledu práva*. Mimoň: Justiční akademie ČR, 2004, s. 58.

93 Viz k tomu ŠPATENKOVÁ, Naděžda, a kol. *Krizová intervence pro praxi*. 2. aktuální a doplněné vydání. Praha: Grada Publishing, a.s., 2011, s. 110.

Již při vymezování rozdílů mezi pojmy „násilí v rodině“ a „domácí násilí“ jsme uvedli, že svým obsahem kopírují strukturální a funkční uspořádání soukromých vztahů; což umožňuje rozlišovat mezi rodinou jako institucí a rodinou jako skupinou blízkých lidí. Rodinu jako instituci charakterizuje vždy určité strukturální uspořádání, a to na základě pohlaví či generačních rolí. Moc a kontrola jsou strukturální vlastnosti rodinných vztahů, které se však nemusejí bezprostředně promítat do vztahů mezi blízkými osobami sdílejícími společnou domácnost. Vztah mezi těmito formami soukromých či intimních vztahů je historicky podmíněný. Tím, že se změnily funkce rodiny jako instituce, tak intimita a blízkost, které jsou vlastní rodinným vztahům, již dnes netvoří centrum soukromí a přesouvají se na periferii této sféry.⁹⁴ Jinými slovy, intimita či blízkost přestávají být oním „tmelem“ rodiny jako instituce a získávají zde zcela jinou dynamiku. Naproti tomu intimita a blízkost zůstávají konstitutivními znaky vztahů mezi osobami, které sdílejí společnou domácnost. Zde je blízkost každodenní a má bezprostřední vliv na formování identity jejích jednotlivých členů.

Proto vyvstává otázka, zda můžeme moc a kontrolu automaticky považovat také za definiční (podstatné) znaky pojmu domácí násilí? Tím ale nechceme říct, že znaky rodinných vztahů a vztahů v domácnosti se neovlivňují a vzájemně na sebe nepůsobí. Chceme jen zdůraznit, že uváděné rozdíly v pojetí rodiny musíme mít na zřeteli při vymezování základních znaků domácího násilí.

1.3.4 Pokus o kompromisní definici domácího násilí

Z uvedených pokusů je zřejmé, že v českém společensko-vědním prostředí se projevují různé přístupy jak k definování pojmu domácí násilí, tak poté k jeho používání. Jiný přístup volí psychologové a psychoterapeuti, kteří si spíše všímají projevů a forem násilí. Jinou „optikou“ je pak definují sociologové či odborníci z oblasti práva.

V této nejednotnosti a nesystematičnosti se projevuje již zmiňovaná dlouhodobá absence metodologických východisek, které by měla poskytovat sociální filosofie. Jejím úkolem ve vztahu k ostatním společenským vědám je plnit funkci

94 Německý autor M.S.Honig mluví v této souvislosti o paradoxu rodinné intimity. Viz k tomu více HONIG, 1992, op. cit., s. 86-89.

metodologické základny pro stanovování sociální diagnostiky. To ale předpokládá, aby se otázky domácího násilí, resp. otázky, které souvisejí s různými formami porušování základních práv člověka, staly objektem jejího tázání.

Situace, kdy chybí jasná filosofická metodologická východiska, vedou vždy k různým substitucím. Jinými slovy, tuto funkci na sebe převezme nejaktivnější diskurs. V našem prostředí funkci určité metodologické platformy přebírají různé politické (vládní) či právní dokumenty. Příkladem je „Národní akční plán prevence domácího násilí na léta 2010-2014“, ve kterém je představena definice domácího násilí a také základní kroky prevence. Definice je zde převzata z Doporučení Rady Evropy z roku 1985. Domácí násilí je zde definováno tímto způsobem: *„Násilné chování v rodině zahrnuje jakýkoliv čin nebo opomenutí, spáchané v rámci rodiny některým z jejích členů, které podkopávají život, tělesnou nebo duševní integritu nebo svobodu jiného člena stejné rodiny nebo vážně poškozují rozvoj jejich osobnosti. Domácí násilí je chování, které u jedné osoby vyvolává strach z osoby druhé. Prostřednictvím moci, kterou tento strach poskytuje, určuje násilná osoba chování osoby obrožené. Domácí násilí může nabývat podoby fyzického, sexuálního a psychického násilí, vynucené sociální izolace a ekonomické deprivace.“*⁹⁵

V této definici se násilí v rodině a domácí násilí považují za synonyma. Důraz je zde kladen na možné důsledky, ke kterým násilné chování může vést. Tyto důsledky jsou zde spojovány jednoznačně s ohrožením tělesného i duševního zdraví a života či omezování svobody a práv oběti. Přínosem tohoto vymezení je zdůraznění, že za násilné chování lze považovat jakýkoli čin a také opomenutí, tzn. zanedbávání základních povinností, pokud povedou k uvedeným důsledkům a budou vážně poškozovat rozvoj osobnosti postiženého člena rodiny. Na tomto místě ale jakákoli další inovace končí a to, co má specifikovat domácí násilí, je opět strach, jehož příčina je spojována s mocenskou převahou a kontrolou. Na závěr je pak do tohoto vymezení včleněn výčet základních forem domácího násilí.

Definice, které se pokoušejí o spojení všech znaků a forem, nemohou dost dobře plnit poznávací a interpretační funkci. Takové definice budou jen slepencem nikoli alternativou, která by vyvedla definování domácího násilí ze slepé uličky. Tam ji totiž zavádí poslední Úmluva Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí z roku 2011. Nejenže se k původní definici nevrací, ale překvapivě se přiklání ke tradičnímu definování na základě forem domácího násilí.

95 Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy o domácím násilí R(85)4 z 26. 3. 1985. [cit.13.2.2013]. Dostupné z: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/victims/recR_85_4e.pdf.

Doslova se zde uvádí, že „*domácím násilím se rozumí veškeré akty fyzického, sexuálního, psychického či ekonomického násilí, k němuž dochází v rodině nebo v domácnosti, anebo mezi bývalými či stávajícími manžely či partnery, bez ohledu na to, zda pachatel sdílí nebo sdílel společnou domácnost s obětí.*“⁹⁶

Tato definice již na první pohled více odpovídá obecnému popisu partnerského násilí. Pro vymezení a hlavně praktické uplatnění pojmu domácí násilí nepřináší nic nového. Slovy zmiňovaného Gellese bychom mohli říct, že je produktem „Woozle“ efektu, kdy dochází ke generování opakujících se definic, bez toho, aby usilovaly o sdělení nových skutečností a informací.

96 Viz k tomu Úmluva Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí. Istanbul 11.V.1911. [cit.13.2.2013]. Dostupné z: <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/convention/Convention%20210%20Czech.pdf>.

2. Jakým způsobem lze konceptualizovat pojem domácí násilí?

Rozbor jednotlivých přístupů k definování domácího násilí ukázal, že rozlišení jevu a vymezení jeho podstatného (hlavního) znaku či vlastnosti je celkem obtížné. V případě velmi komplexních jevů, jakým je i domácí násilí, je to pak zcela nemožné. Definice založené na výčtu vlastností a znaků nám nikdy nemohou podat vyčerpávající odpověď na otázku, co je to domácí násilí? To ale neznamená, že bychom měli rezignovat na nějaké jeho pojmové uchopení. O tento krok je nutné usilovat, ale zřejmě jiným způsobem, což předpokládá volbu jiného metodologického přístupu.

Předmětem této části práce bude hledání odpovědi právě na to, jaký přístup ke zkoumání domácího násilí bychom měli zvolit a o jaký koncept tohoto pojmu bychom měli usilovat. Již v úvodu práce jsme naznačili, že za nejvhodnější přístup považujeme kritickou rekonstrukci, jež ve svém druhém kroku předpokládá kritiku aktuálního diskursu o domácím násilí. Zmiňovaný německý autor M.-S. Honig, jenž v 80. letech 20. století provedl kritiku tehdejších teorií a definic domácího násilí, ukázal, že se jedná o velmi efektivní přístup.⁹⁷ Díky tomu se mu povedlo odhalit rizika, která s sebou přináší snaha o nalezení nějakého základního definičního znaku či jednoznačného pojmenování povahy domácího násilí. Honig zpochybnul všechny pokusy, které usilovaly o určitou „syntézu“ všech dosavadních poznatků o domácím násilí, s cílem ukázat, v čem jsou jejich slabiny. Jeho ostré

97 Na nutnost radikální změny metodologických přístupů ke zkoumání domácího násilí poukazuje dnes řada autorů. Honigova kritika je však dodnes považována za velmi radikální, ale zároveň i inspirativní. Viz k tomu HONIG, op. cit., s. 28 -49. Na teoretické vakuum empirického výzkumu domácího násilí poukazují i další němečtí autoři. Viz k tomu více LEVOLD, Tom; WEDENKIND, Erhard. Gesellschaftliche Bedingungen und szenische Muster familialer Gewalt. In: GRAF, Wilfried; OTTOMEYER, Klaus. (Hrsg.). Szenen der Gewalt in Alltagsleben, Kulturindustrie und Politik. Wien: Verlag für Gesellschaftskritik, 1989, s. 62-64.

kritice se nevyhnuly ani přístupy, které vyzývaly k „odtabuizování“ a odhalení jeho pravé povahy. Podle něj i tato snaha nese v sobě velká rizika a podílí se značnou mírou na produkci toho, co označil za „mýtus násilí“.⁹⁸

Stručně řečeno, Honig kritizoval metodickou a také poznávací hodnotu všech tehdejších verzí domácího násilí s odkazem na to, že předkládají fakta, která neodpovídají skutečnosti. Konstruuji tak o tomto jevu zkreslený „obraz“, jenž je ale laickou i odbornou veřejností považován za skutečný a opravdový. Všichni ti, již o domácím násilí mluví, je poté v této zkreslené podobě dále reprodukuji. Proto nás varuje před nekritickým přijímáním takových poznatků a jedinou cestou jak se tomu vyhnout, je podrobit radikálnímu přehodnocení všechny dosavadní teoretické i empirické přístupy ke zkoumání domácího násilí. Jinými slovy, Honig je přesvědčen, že domácí násilí, jež se projevuje jako „šifra“, je zakódováno určitým způsobem. Doposud ale bylo podle něj dekodováno zcela jinými přístupy, které je paradoxně zahalují do nových kódů. Odhalit tuto skutečnost, že v poznávání domácího násilí jdeme po nesprávné cestě, nám má pomoci kritická analýza všech existujících diskursů, které se podílejí na produkci mýtu násilí. Samozřejmě, že se zde vnučuje otázka, co bude ale zárukou toho, že nevytvoříme opět jen nějakou novou verzi. Jsme vůbec schopni dostatečně odhalit lstivost mýtu a kriticky reflektovat jen skutečnost a fakta? Co bude v případě „domácího násilí“ tou skutečností, o níž se dovídáme velmi zprostředkovaně, protože se odehrává za „hradbami“ soukromí či za „dveřmi domácností“? Jak se tedy vyhnout tomu, aby informace o skutečnosti domácího násilí nebyly vždy jen dílčí a nepopisovaly jen některé jeho vlastnosti?

Tyto otázky budou předmětem dalšího výkladu, jenž bude v první části zaměřen na představení metodologických východisek konceptualizace pojmu domácí násilí. Inspirací nám v tomto ohledu bude přístup, jenž pozoruje sociální jevy jako paradoxy.⁹⁹

98 Honig zde odkazuje na Barthesovo pojetí mýtu jako způsobu promluvy, kdy fakta o událostech jsou naturalizována, tzn., že jsou sdělována způsobem, jako by byla přirozená. Spojení „mýtus násilí“ použil Tilman Broszat, když ve svých výzkumech kritizoval způsob, jakým jsou médií interpretovány případy domácího násilí. Média zvolila ke zveřejňování těchto případů spektakulární a šokující způsob, s cílem vyvolat u konzumentů těchto zpráv emocionální reakce pobouření a pohoršení. Viz k tomu HONIG, 1992, op. cit., s. 42-47, 295.

99 Viz více LUHMANN, Niklas. *Láska jako vášeň. Paradigm lost*. Praha: Prostor, 2002, s. 61, 71.

Pozorovat něco jako paradox předpokládá, že význam daného jevu je možné interpretovat alespoň dvěma způsoby. To znamená, že povaha takového jevu není jednoznačná a nebude ji možné označit na základě nějakého společného (obecného) znaku či vlastnosti. Tato skutečnost se pak do konceptualizace takového pojmu, jímž je i domácí násilí, promítne nutností zdůvodnit to, proč je možné určité vlastnosti soukromých či rodinných vztahů podřadit pod tento pojem; obsah pojmu domácí násilí nebude tvořen otázkou, jaké obecné vlastnosti pojem označuje, ale otázkou, proč je můžeme tímto pojmem označit a přisoudit jim daný význam. Stručně řečeno, obsah pojmu domácí násilí by měl poskytovat důvody k jeho uplatnění jak v sociální, tak právní praxi.

2.1 Mýtus násilí

Dříve, než budeme věnovat pozornost kritice mýtu násilí, již provádí ve své práci zmiňovaný Honig, je nutné uvést, že většina autorů často poukazuje ve svých výkladech na přetrvávající předsudky a stereotypy o domácím násilí. Především feministické teorie se snaží kritikou předsudků zpochybnit a doslova „rozbit“ platnost některých představ o příčinách či dynamice násilí vůči ženám či obecně v rodině. V posledním období panuje určitá shoda v tom, jaké názory o domácím násilí fungují jako stereotypy nebo předsudky. Problémem zůstává, že o těchto předsudcích mluví někteří autoři jako o mýtech.¹⁰⁰

Mezi tím, co jsou předsudky a tím, co kritizuje již zmiňovaný Honig jako mýtus násilí, je přece jen nutné rozlišovat. Předsudky jsou úsudky či názory, které vznikají důsledkem zjednodušené (mechanické) extrapolace, kdy je vymezen jen nějaký znak či vlastnost poznávaného jevu. Přívrastkem zjednodušené či mechanické je zdůrazněno to, že k selekci a zobecnění nějakého znaku jako podstatného dospíváme doslova velmi jednoduše, a to jen na základě bezprostřední zkušenosti či pozorování. Samotný znak, jenž se jeví v určité souvislosti jako významný, vede ke generalizaci a vyznačuje danou vlastnost jako podstatnou a obecně platnou. Reprodukce předsudků vylučuje kritickou reflexi, jež je jediným možným prostředkem jejich překonávání.

¹⁰⁰ Jedna z českých autorek uvádí výčet předsudků a stereotypů, které označuje za mýty o domácím násilí. Kupříkladu, známé stereotypní názory, že partnerské násilí je jen soukromou záležitostí, že se týká jen několika lidí, nebo jen lidí ze sociálně slabších vrstev apod., považuje za mýtus. Viz k tomu MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, 2007, op. cit., s. 18-20.

Naproti tomu mýty jsou již popisy a verze, které charakterizuje to, že se nedělá rozdíl mezi tím, co je skutečné a jazykem vyjádřené. Takže za skutečné je označováno i to, co je zobrazeno či vyprávěno; nepochybuje se o tom, že by tomu mělo být jinak. Kritika předsudků je vždy kritikou jednostranně zobecněného úsudku. Kritika mýtu je již kritikou nějakého uceleného popisu či obrazu, jenž je nám předkládán za pravdivý či správný popis skutečnosti.

Honig poukazuje na to, že mýtus domácí násilí byl vytvořen a reprodukován jednotlivými teoriemi na základě jejich spektakulárního zveřejňování s cílem veřejnost šokovat. Sugestivnost životních dramát obětí domácího násilí, jež diagnostikují lékaři či odhalí sociální pracovníci, nás podle něj „vtahuje“ do příběhu a znemožňuje nám odstup a distanc. Za skutečnost a fakt tak přijímáme to, jak se nám vše jeví a jak tomu bezprostředně rozumíme. Podstata mýtu násilí je v tom, že jako forma poznávání nám zastírá skutečná fakta a souvislosti, které se ukrývají právě za spektakulárně uváděnými zážitky. Mýtus nedovoluje rozestřít jejich jednoznačný význam, a proto jsou vnímány jako správný popis dané situace. Důsledkem toho ale dochází ke zvěcnění sociální reality, tzn. vytržení poznávaného objektu z celého komplexu společenských vztahů.¹⁰¹

Honig nás kritikou mýtu nabádá k zachování odstupů a distance v pozorování a zkoumání domácího násilí. Odstup a distance je pro něj předpokladem toho, že si zachováme nejen realistický přístup, ale také přiměřenou míru skepse. Jinými slovy, měli bychom být schopni rozpoznat, zda to, co se dozvídáme z psychologických a medicínských diagnóz nebo ze sociologického měření, nejsou jen nové kódy, díky kterým se rozostřuje či doslova vymazává složitost pozorovaného jevu.¹⁰² V této souvislosti podrobuje kritice tři diskursy o domácím násilí, které podle něj generují jeho mýtus. Jedná se o *administrativní, terapeutický a politický* diskurs.¹⁰³ Tyto diskursy viní z toho, že vedou k nerealistické medializaci tohoto jevu ve veřejném diskursu a tím i k neustálé reprodukci jeho velmi zjednodušeného poznání.

101 HONIG, 1992, op. cit., s. 42.

102 Honig je přesvědčen o tom, že všechny dosavadní přístupy, které usilují o odhalení domácího násilí, produkují jen nové kódy a proto a je nutné je znovu podrobit kritice. Viz k tomu více, HONIG, 1992, op. cit., s. 42.

103 HONIG, 1992, op. cit., s. 43.

2.1.1 Kritika administrativního diskursu

Mezi aktéry, již utvářejí administrativní diskurs, patří hlavně justice, policie, sociální pracovníci a také lékaři. Všichni považují a označují domácí násilí především za bezpráví, jež nejen ponižuje, ale hlavně zraňuje oběť. Fyzické zranění je zde hlavním kritériem identifikace násilí a stává se zásadním důvodem toho, proč může do soukromí zasáhnout i státní moc.

Administrativní diskurs konstruuje domácí násilí jako společensky nebezpečný jev. Vztah mezi aktéry je tak interpretován jako vztah mezi pachatelem a obětí. Domácnost či soukromí představuje jen specifickou situaci, kdy může docházet k poškozování členů rodiny, a to takovým způsobem, že se násilné jednání stává trestným činem. Zásah státní moci do soukromí je chápán jako nutná ochrana týrané či zneužívané oběti. Požadavek ochrany se vztahuje nejen na přímou oběť, ale také zahrnuje svědky domácího násilí.

Slovy Honiga bychom mohli říct, že tento diskurs kóduje „domácí násilí“ jen jako případ fyzického poškozování či zranění oběti. Jen tato forma násilného jednání je viditelným porušením normy, a proto může být potrestána.

Administrativní diskurs zužuje pozorování forem násilí jen na jeho fyzické projevy, jež jsou z morálního hlediska odsouzeníhodné jako zlo či nemorální jednání. Z právního hlediska je to již jednání, které je protizákonné. Jiné formy násilí jako zneužívání či zanedbávání, jež se neprojevují bezprostředním fyzickým poškozováním integrity oběti, tak vypadávají ze zorného pole pozorování a samy o sobě nejsou zde „kódovány“ jako projevy domácího násilí. Domácí násilí je v tomto diskursu identifikováno jako zlo, jež do rodiny vstupuje a narušuje harmonii soukromých vztahů.

Tento diskurs produkuje definice domácího násilí, které jej považují za odchylku od stanovených pravidel či toho, co je zde označováno za normální. Jinými slovy, administrativní diskurs potvrzuje a tím legitimizuje za obecně platné identifikátory domácího násilí všechny odchylné znaky a vlastnosti od normálu. Za normální se považuje fungování rodiny či domova jen jako místa, jež poskytuje jistotu a ochranu; kde k základním povinnostem rodičů patří starost a péče o děti, kde děti pak mají povinnost postarat se o staré nebo nemocné rodiče atd. Násilné jednání mezi blízkými osobami je spojováno s hrubým porušením povinnosti

a poškozováním či omezováním práv a svobod druhého. Z tohoto pohledu patří mezi základní znaky nerovné postavení muže a ženy v soukromých vztazích, či mocensky (autoritativně) vytvořená asymetrie mezi ostatními členy rodiny a také dlouhodobé opakování a působení násilného jednání. Právě dlouhodobost, jak již jsme uvedli, je považována za doslova zásadní definiční znak. Má se za to, že „z první bitky“ se nedá usoudit, zda se jednalo o domácí násilí. Tento argument je častým důvodem, proč některé případy nejsou hodnoceny jako projevy domácího násilí. Někteří autoři sice připouštějí, že „první facka“ může znamenat i začátek domácího násilí. Mohli bychom se ale ptát, zda nemůže tato situace znamenat konec, resp. vyvrcholení dlouhodobého působení právě jiných forem násilí, než je jen fyzické.¹⁰⁴

V administrativním diskursu jsou další formy domácího násilí, jako je psychické či sexuální týrání a zneužívání, nebo sociální izolace, chápány jen jako doprovodné formy fyzického násilí. Samy o sobě zde nejsou považovány za důvod pro právní kvalifikaci trestného činu nebo pro poskytnutí sociální pomoci, protože neumožňují prokázat přímo měřitelné či viditelné poškození oběti.

Domácí násilí není v administrativním diskursu považováno za fakticitu rodinných či soukromých vztahů, ale jen za náhodnou odchylku, jež narušuje rodinnou harmonii. Povaha soukromých a rodinných vztahů je díky tomu nepřípustně idealizována a znemožňuje pozorovat skutečné důvody domácího násilí. Domníváme se, že tyto důvody se nám mohou čitelněji vyjevit tehdy, když připustíme, jak již jsme naznačili, že rodinné a soukromé vztahy mají ambivalentní (paradoxní) povahu. To znamená, že mezi členy rodiny nebo mezi blízkými osobami sdílejícími společnou domácnost nepanují jen vztahy lásky a porozumění či solidarity, ale také se mezi nimi může projevovat nenávisť, hněv, agrese či nezájem.

Z tohoto hlediska získáme také perspektivu, jež nám umožní odlišit bouřlivě probíhající rodinné hádky od domácího násilí. Zjednodušeně řečeno, důvodem rodinné hádky je snaha o prosazení nějakého zájmu či názoru na úkor toho druhého, pokud v rodině nepanuje shoda. Hádky chce vyřešit to, co ohrožuje lásku a jednotu rodiny či pevnost partnerského svazku; je jakýmsi testem lásky a solidarity. Známý německý právní sociolog Niklas Luhmann v této souvislosti uvádí, že „*na rozdíl*

¹⁰⁴ Na tuto skutečnost poukazovaly některé výzkumy a to především v případech, kdy důsledkem domácího násilí došlo k usmrcení oběti. Tyto případy se tak vymykaly ze statistik, protože byly jednoduše považovány za vraždu.

*od zájmů nelze v lásce vystavovat žádný protiúčet a kalkuloval náklady; i negativa totiž působí požitkem, dokonce slouží k tomu, aby se láska uvědomovala a žila. Je sice možné využívat lásky při sledování určitých zájmů, avšak zájmy nelze převést na lásku:...*¹⁰⁵ Luhman nás tak upozorňuje na onu hranici, kdy nejen dochází ke změně očekávání z rozčarování, ale kdy soukromé vztahy slouží k instrumentalizaci druhých; druhý partner nebo ostatní členové rodiny se stávají jen předmětem či objektem autoritativně se prosazujících zájmů. Právě tento moment se doslova stává spouštěčem paradoxu intimních vztahů mezi blízkými osobami.

2.1.2 Kritika terapeutického diskursu

Terapeutický diskurs, jenž je utvářen prostřednictvím organizované psychologické či psychoterapeutické pomoci, se stává podle Honiga dalším nástrojem tvorby a rozšiřování mýtu násilí. Psychologové a psychoterapeuti považují násilí v rodině především za poruchu rodinných vztahů, k níž dochází v důsledku selhání vzájemné komunikace nebo například nezvládnutí rodičovských povinností apod.

Z logiky tohoto diskursu plyne, že každá porucha narušuje chod a fungování daného systému, takže jeho náprava je možná jen opravou chybného prvku, jenž je narušený a „pokazil se“. Domácí násilí je označeno právě za takovou „poruchu“ v rodině, kterou způsobují „nemocné, a tudíž psychicky narušené“ osoby. Příčiny domácího násilí jsou zde shledávány jen v psychické nemoci agresora nebo selhání jeho osobnostních či charakterových vlastností. Agresori jsou posuzováni na základě různých typologií násilných osob, ke kterým dnes patří nejen muži, ale i ženy.¹⁰⁶

Problém domácího násilí je v terapeutickém diskursu silně individualizován, to znamená, zaměřen jen na vlastnosti a motivy jednání osoby agresora. V této verzi je domácí násilí označováno za patologický či sociálně patologický jev. Sociálně-ekonomické podmínky rodinného života jsou interpretovány jen jako kontext, který spouští stres a zvýrazňuje negativní či patologické vlastnosti agresora. Dynamika

¹⁰⁵ Luhmann nás upozorňuje na to, že důvody jednoty, ale i rozpadu soukromých vztahů nelze redukovat na psychologickou povahu, protože odrážejí i sociální rozměr. Viz k tomu LUHMANN, 2002, op. cit., s. 71.

¹⁰⁶ Viz k tomu například ŠPATENKOVÁ, 2011, op. cit., s. 61-76.

násilných soukromých vztahů je pozorována velmi „zploštěně“, jen optikou průběhu jednání agresora, což znemožňuje lokalizovat faktickou příčinu či „zdroj“ domácího konfliktu a také pozorovat jeho vývoj.¹⁰⁷

Terapeutický diskurs diagnostikuje domácí násilí jako akutní stav, poruchu, kterou je možné „vyléčit“, a to jen s pomocí odborníků. Pomoc spočívá především v uplatnění různých „technik“, od léčby jednotlivých psychických poruch, až po ovládnutí sebe sama při řešení konfliktních situací. Motivy agresivního jednání jsou zde obecně vysvětlovány jen odkazem na biologické či psychologické determinanty, bez ohledu na jejich sociálně kulturní podmíněnost. Absenci tohoto rozměru chce doplnit právě politický diskurs o domácím násilí. Mohli bychom říct, že vzešel právě z kritiky terapeutického diskursu.¹⁰⁸

2.1.3 Kritika politického diskursu

Politický diskurs považuje Honig za třetí typ diskursu, jenž se podílí na rozšiřování mýtu násilí. Jeho vznik a reprodukci spojuje s feministickým hnutím a také zveřejňováním případů zneužívání a týrání dětí. Jak již jsme naznačili v první části práce, obě témata jsou dodnes považována za „jádro“ celého problému a zásadním způsobem ovlivnila a stále ovlivňují politickou strategii prevence a ochrany před domácím násilím.

Politický diskurs se pokouší ukázat, že rodinné konflikty nejsou jen důsledkem jednání agresora, ale také jeho chování či role, kterou zaujímá ve struktuře rodinných či soukromých vztahů. Domácí násilí je tak konstruováno jako specifický sociální problém. Nicméně i toto pojetí skrývá podle Honiga nebezpečí, jež umožňuje neustálou reprodukci mýtu násilí. Důvody, proč i tuto verzi domácího násilí lze označit za mýtus, spatřuje v tom, že jeho příčiny jsou vysvětlovány jen jako důsledek strukturálního násilí.

Násilí je obecně považováno za projev moci, jež strukturuje společenské vztahy. Vznikem státu pak nabývá povahy státní moci, která pak pod sebe podřazuje všechny ostatní projevy. Výjimkou tedy není ani organizace rodiny, kde se tato moc fakticky nebo symbolicky prosazuje a manifestuje jako patriarchální moc. Život ženy, ale i dalších členů rodiny je organizován a kontrolován autoritativní mocí

107 Viz k tomu více HONIG, 1992, op. cit., s. 44.

108 HONIG, 1992, op. cit., s. 45.

muže. Důsledkem toho dochází k nerovnému rozdělení jejich rolí. Život v takové rodině nepřináší ženám stejné životní šance jako mužům. Feministické teorie to považují za příčinu nevýhodného a ponižujícího postavení žen, a to nejen v rodině, ale také ve společnosti. Násilí se zde projevuje jako sociální nerovnost.¹⁰⁹

Odhalení strukturální moci bylo nesporně zásadním poznatkem, jenž přispěl nejenom k objasnění některých příčin násilí vůči ženám, ale také vůči dětem. Jedním z důvodů, proč se i děti stávají objekty násilí svých rodičů, bývá prosazování rodičovské moci a manipulativní uplatňování rodičovské autority.

Z logiky politického diskursu však plyne, že domácí násilí je především projevem dominantního a autoritativního postavení některého člena rodiny. Bití či zneužívání jsou tak chápány jako znaky mužského ponižování žen nebo uplatňování rodičovské autority vůči dětem.¹¹⁰

Honig kritizuje politický diskurs o domácím násilí za to, že redukuje sociální důvody domácího násilí jen na strukturální násilí. Podle něj se tento přístup pak odráží v programech prevence, jež radikálně požaduje odstranění strukturální nerovnosti, a to i v duchu hesla „nikdy více násilí!“¹¹¹

Spojovat sociální důvody násilí v soukromých vztazích se strukturálním násilím umožňuje pozorovat chování a role jednotlivých členů rodiny v historických a také sociálně kulturních souvislostech. Nicméně tento pohled v sobě ukrývá nebezpečí redukce sociálních souvislostí rodiny jen na zabezpečování její reprodukční a ekonomické funkce. Evoluci intimních vztahů lze těmito funkcemi vysvětlit jen částečně, jen jakoby zvenčí; kdy můžeme pozorovat, jak se mění místo a funkce intimity v rodinných vztazích, ale již nám nedovoluje nahlédnout do jejich vlastní dynamiky. Rovnost v intimních vztazích nelze chápat jako nějaký směnný vztah, ve smyslu kolik ty mně, tolik já tobě. Jak uvádí již zmiňovaný Luhmann, intimní vztahy se vyznačují spíše tím, že snižují práh relevance; to co je relevantní pro

109 Pojem „strukturální násilí“ zavádí norský sociolog Johan Galtung, který jej považuje nejen za zdroj sexismu, ale také rasismu. Viz k tomu GALTUNG, Johan. Violence, peace and peace research. *Journal of Peace Research*. September 1969, Vol. 6, No.3. s. 167-191.

110 HONIG, 1992, op. cit., s. 45.

111 HONIG, 1992, op. cit., s. 47.

jednoho, je téměř vždy relevantní i pro druhého.¹¹² Jinými slovy, sociální důvody domácího násilí je nutné hledat v životních podmínkách rodiny či domácnosti, jež tuto relevantnost znemožňují.

Uvedené diskursy konstruují pojem domácí násilí velmi jednostranně; buď je to trestný čin, ke kterému dochází porušováním norem, anebo sociálně-patologický jev či projev autoritářského a dominantního jednání některého člena rodiny. Jak ukazuje Honig, těmto konstrukcím je společné to, že buď zvětčují sociální realitu nebo moralizují agresora či dokonce produkují pseudoproblémy.¹¹³ Východiskem z této situace může být podle něj jen zásadní změna „optiky“ pozorování domácího násilí. Tento požadavek přímo znamená to, abychom jej přestali považovat jen za nějakou výjimečnou či náhodnou situaci, nebo za něco nutné či dokonce v rodinných vztazích přirozené. Honig navrhuje pozorovat domácí násilí jako událost v životě rodiny či domácnosti, tudíž jako něco, co se stává, je každodenně přítomné, nemá jen časově omezené trvání, není to jen chvíle, nýbrž dění. Toto dění ukazuje jinakost rodiny a soukromých vztahů.

Násilí v rodině je podle něj do té míry „normální“, do jaké míry je strukturálně možné a odpovídající těmto konfliktům. Zároveň dodává, že tato možnost je paradoxní.¹¹⁴ Honig nás vyzývá k tomu, abychom pozorovali násilí v soukromých či intimních vztazích jako triviální jev ve smyslu všednosti, ale i určité jednoduchosti.¹¹⁵ Poukazem na všednost chce obrátit naši pozornost od neustálého hledání nějakých jeho specifických a zvláštních znaků či vlastností. Máme se spíše zaměřit na vysvětlování toho, proč dochází také v intimních vztazích, které jsou jádrem soukromí, k prolomení hranice, jež je mezi mocí a ochranou, péčí a zanedbáváním, láskou a nenávistí, pohlazením a bitím.

2.2 Od kritiky k hledání metodologických východisek

Analýza domácího násilí, kterou předložil Honig, je inspirativní především v tom, že nás nutí přemýšlet o jiných způsobech jeho pojmové konceptualizace. Je nesporné, že definice a pojmy plní v procesu našeho poznávání roli orientačních

112 Luhmann konstatuje, že pro tento typ vyjadřování, jako je intimita, intimní vztahy, neexistuje žádný teoretický dostatečný pojem. Viz k tomu LUHMANN, 2002, op. cit., s.163.

113 HONIG, 1992, op. cit., s. 49.

114 HONIG, 1992, op. cit., s. 287.

115 HONIG, 1992, op. cit., s. 49.

bodů. Našemu myšlení a poznávání udávají směr podobně, jak když se kupříkladu orientujeme podle nějaké mapy v cizím prostředí. Mapy nám usnadňují orientaci díky zakresleným bodům a znakům, za kterými se ukrývají skutečné objekty a předměty. Znak, který jsou jen symboly skutečných věcí, ale nemohou vyjádřit všechny vlastnosti a souvislosti, jež se vážou k takto označovaným předmětům. Jak již jsme naznačili, sebelepší definice nemůže zachytit všechny vlastnosti a znaky, které danému jevu náleží. Podobně je to s tvorbou pojmů, pokud budeme pojem chápat jen jako označení obecných (podstatných či základních) vlastností poznávaného jevu. V případě obecnějších pojmů se pak vystavujeme riziku, že nebudeme schopni objevit a stanovit to, co je všem pozorovaným vlastnostem daného jevu společné.¹¹⁶ Jak již jsme ukázali, do takové situace se dostala i celá řada pokusů o vymezení pojmu „domácí násilí“.

Pojem a jeho tvorba jsou hlavní témata filosofického myšlení. Pokud chybí určitá filosofická (metodologická) východiska, tak jednotlivé vědy pak mají sklon tento nedostatek jednoduše nahradit syntézou a zobecněním získaných poznatků. V posledním období se však objevují v zahraniční literatuře snahy o revizi této situace. V následujícím výkladu budeme věnovat pozornost jednomu pokusu o filosofický koncept pojmu domácí násilí. Tento koncept vyvolal značný ohlas, a to nejen proto, že se objevil ve feministické teorii, ale především tím, že si nárokuje určitou obecnou platnost. Byl vytvořen s cílem poskytnout metodologické východisko pro trestněprávní řešení domácího násilí.¹¹⁷

2.2.1 Pokus o filosofickou analýzu pojmu domácí násilí

Pokus o filosofický koncept pojmu domácí násilí, jež chceme představit, vychází z analýzy významu jeho základních slov „domácí“ či „domácnost“ a „násilí“. Na základě toho počítá s vymezením tří klíčových komponent: násilí, toho, co je

116 Na obtíže s vymezením obecného pojmu poukazuje rakouský filosof jazyka L. Wittgenstein. Viz k tomu více WITTGENSTEIN, Ludwig. Modrá a Hnědá kniha. Přípravné štúdie k Filosofickým skúmaniam. Bratislava: Kaligram, 2002, s. 47. Inspirativní kritiku tradičních přístupů při definování pojmu právo podává také anglický právní teoretik H.L.A.Hart. Jeho přístup považujeme za velmi vhodné metodologické východisko i v případě definování pojmu domácí násilí. Viz k tomu blíže HART, Herbert, Lionel, Adolphus. Pojem práva. Praha: Prostor, 2004, s. 20-21.

117 Jedná se o model konceptu domácího násilí, který předložila americká autorka Michelle Madden Dempsey ve své práci „Prosecuting Domestic Violence“. Tato práce vyvolala ohlas, ale v poslední době se stává také předmětem ostré kritiky. Viz k tomu DEMPSEY, Michaelle, Madden. Prosecuting Domestic Violence. A Philosophical Analysis. Oxford: University Press, 2009, s. 105-113.

domácí a patriarchálnost.¹¹⁸ Důraz je zde kladen na význam pojmu násilí, a proto je tento komponent označen za první a klíčový. Význam násilí je vymezen v protikladu s normalitou, resp. s tím, co je či není legálním násilím. To předpokládá najít hranici, jež určuje, kdy se násilné jednání stává trestným činem.

Autorka uvedeného konceptu podrobuje kritice jak tradiční názory na rozlišování legálního a nelegálního násilí, tak jeho strukturalistické pojetí, kdy nerovné mocenské vztahy jsou považovány za násilí. Strukturalní násilí neposkytuje podle autorky dostatečné vysvětlení zdroje násilí v soukromých vztazích, protože zpředměťuje a objektivizuje násilí jako stav. Podle ní to znemožňuje pozorovat násilí také jako akci či jednání, jež je vedeno motivy agresora.¹¹⁹ Tradiční přístupy k násilí generují podle ní argumentační strategii, kdy každé násilí je považováno za zlo a každá strukturalní nerovnost je násilím. To vede k logickému závěru, že také strukturalní násilí je zlem.¹²⁰ Proto navrhuje nahradit strukturalní násilí termínem „*přímé fyzické použití síly*“, kdy adjektiv „fyzický“ bychom měli chápat v ontologickém významu. To znamená, že násilné jednání není jen symbolické, ale je skutečným (tělesným) jevem či projevem. Slovo „síla“ pak odkazuje na moc, jež ovládá a kontroluje.¹²¹ Pro vymezení sféry násilného jednání nenachází autorka lepší metodologické východisko, než je odlišit od mocenské kontroly, zneužívání nebo týrání.

Druhá komponenta konceptu domácí násilí je odvozena z adjektivu „domácí“. Jeho význam má umožnit porozumění tomu, co znamená mít „domácí charakter či domácí povahu“. Základní znak takové povahy je zde spojen s lokalizací domova jako místa, jež symbolizuje jistotu, lásku a bezpečnost. Domácí násilí se pak jeví jako protiklad či antiteze jistoty a bezpečnosti. Když násilí či láska určují charakter soukromých vztahů, jsou zde tím, co transcenduje (překračuje) prostorovou lokalizaci.¹²²

V tomto analytickém duchu je představena i poslední, třetí komponenta–patriarchálnost. Zařazení této komponenty prozrazuje nejen to, že se autorka hlásí

118 Autorka se hlásí k feministické teorii, a z tohoto důvodu vyjadřuje dominantní povahu soukromých vztahů takto jednoznačně jako patriarchát. Viz k tomu DEMPSEY, 2009, s. 105-113.

119 DEMPSEY, 2009, op. cit., s. 108-109.

120 DEMPSEY, 2009, op. cit., s. 107.

121 DEMPSEY, 2009, op. cit., s. 109.

122 DEMPSEY, 2009, op. cit., s. 110-112.

k feministické teorii domácího násilí, ale také její určitou metodologickou bezradnost vymezit zvláštnost či specifikum „domácí povahy“ násilného jednání. Patriarchálnost vymezuje obecně jako moc či sílu, jež se projevuje ovládnutím a kontrolou druhého.¹²³

Obsah pojmu domácí násilí máme chápat jako výsledek vzájemného se protínání jeho uvedených tří komponent, resp. složek jeho základních tematických rovin. Tyto sféry jsou chápány a také znázorněny jako tři množiny, které mají jeden společný průnik, tzn. jednu společnou skupinu prvků. Tuto průnikem utvořenou sféru označuje autorka za domácí násilí v užším smyslu slova.¹²⁴

Prostřednictvím dalších průniků jednotlivých sfér jsou popsány možné případy násilného či nenásilného jednání, které se pak odlišují jen tím, že se odehrávají doma nebo ve sféře, kde panují či nepanují patriarchální vztahy. Pokud se tímto průnikem vymezí jednání, jež se odehrává ve sféře domácnosti bez znaků patriarchálnosti, tak se podle autorky jedná jen o běžnou hádku. Podobným způsobem dospívá k rozlišení mezi násilným jednáním zapříčiněným dominantním postavením muže a nenásilným jednáním s prvky například sexismu.¹²⁵

Mohli bychom dále pokračovat ve výčtu a mapování jednotlivých variant násilného či nenásilného jednání, které takto vznikají průnikem uvedených tří komponent. Autorka jich uvádí třináct a každý případ se pokouší obsahově vymezit. V této souvislosti ale také zjišťuje, že se objevují i významově prázdné sféry, které se do konceptu domácího násilí nedají zařadit, protože vlastně reálně neexistují.¹²⁶

Obsahově vymezené sféry jí slouží k formulaci čtyř tematických rovin, jež mají umožnit popis zásadních souvislostí mezi násilím, soukromím (domácnost) a patriarchálností.

Navzdory tomuto celkem sofistikovanému přístupu je obsahové vymezení pojmu domácí násilí uvedeno celkem banálním konstatováním, že se jedná o koncept utvářený jako komplex průniků jednotlivých komponent.

123 DEMPSEY, 2009, op. cit., s. 112-113.

124 Domácí násilí v užším smyslu slova je zde představeno na základě klasického paradigmatu zneužívané ženy. Viz k tomu více DEMPSEY, 2009, op. cit., s. 115.

125 DEMPSEY, 2009, op. cit., s. 115.

126 DEMPSEY, 2009, op. cit., s. 116.

Autorka si sama uvědomuje, že uváděný průnik nevyčerpává obsahově význam pojmu domácí násilí, a tak hledá nějaké funkční rozlišení jednotlivých komponent. Toto nachází v teorii, kterou představil v 90. letech 20. století americký sociolog Michael Johnson. Na základě empirických výzkumů se pokusil vytvořit operacionalistický koncept, ve kterém rozlišuje mezi tzv. *patriarchálním terorem, resp. intimním terorismem a partnerským, situačním násilím*.¹²⁷

Dá se říct, že tato distinkce kopíruje hranici mezi násilím v rodinných vztazích a násilím ve vztazích mezi osobami, které sdílejí společnou domácnost. Autorka tyto dvě podoby násilí označuje za násilí v širším a užším smyslu slova. Oba významy se podle ní podílejí na obsahové konceptualizaci pojmu domácí násilí.

Uvedený koncept pojmu domácí násilí nepředstavuje žádné zásadně nové metodologické hledisko. Jeho slabina spočívá především v tom, že tvorba kategorií sémantického pole významu domácí násilí je zde pojata jako „mix“ možných vlastností či znaků. „Množinové“ pojetí konceptualizace jakéhokoli pojmu je sice názorné a instruktivní, ale v podstatě stále zůstává jen schématem, jež nedovoluje jasně postihnout dynamiku a strukturu fungování vzájemných vazeb a souvislostí. Právě tyto vazby a souvislosti se výrazně podílejí na utváření specifických vlastností a znaků pozorovaného jevu. Jinými slovy, ze zorného pole zde zcela vypadlo pozorování funkčních souvislostí a vztahů mezi jednotlivými komponenty domácího násilí. To znamená, že toto vymezení pojmu nám neposkytuje důvody, které by objasnily vztah mezi patriarchálním terorismem a situačním násilím. Otevřené zůstávají i otázky, jak se vzájemně ovlivňují a jaká je dynamika vztahů mezi mocí a fyzickým násilím? Mezi nátlakem, jenž jako by se nevázal k žádnému subjektu a individuálně vedenou agresí vůči druhé osobě?

Odpovědi na tyto otázky předpokládají jiný přístup, kdy přejdeme, filosoficky řečeno, od dokazování toho, co je domácí násilí, k analýze podmínek možností jeho existence. To znamená, k analýze struktury a vazeb intimních soukromých či rodinných vztahů, které jsou utvářeny velmi blízkými osobami. Právě tyto vazby, jež vtiskují domácnosti její specifickou povahu, považujeme za zásadní při utváření významového pole pojmu domácí násilí. Stručně řečeno, pokusíme se ukázat, že význam tohoto pojmu nelze primárně odvozovat od specifických znaků násilí,

127 Pro označení užšího významu slova „domácí násilí“ je v angličtině použitý výraz „common couple violence“, který jsme doslovně nepřekládali a použili jsme jen spojení „partnerské násilí“. Převzato od DEMPSEY, 2009, op. cit., s. 125-127.

2. Jakým způsobem lze konceptualizovat pojem domácí násilí?

---

resp. násilného jednání či chování, ale funkcí samotných intimních či soukromých vztahů, které sehrávají v životě jednotlivých členů rodiny či domácnosti. Touto funkcí není jen prokazování si blízkosti a náklonnosti, ale také „prezentace svého já v každodenním životě“.

3. O jaký koncept pojmu domácí násilí bychom měli usilovat?

Snaha vymezit specifčnost domácího násilí na základě lokalizace místa, domova či domácnosti svádí vždy ke kvantifikaci a vymezování její „velikosti“ v kategoriích množství, resp. počtu členů tvořících rodinu nebo sdílejících společnou domácnost. Konflikty, které se zde odehrávají, jsou důsledkem toho chápány jako „objekty“ daného místa, které vnikly do tohoto prostoru, jež ohrožují. Proto je na ně nahlíženo jako na něco, co musí mít svůj počátek a konec a nějaký průběh či vyvrcholení. Násilí je pak považováno za cizorodý prvek, jenž je neslučitelný s povahou domova. Metafora domova jako místa, jež musí být vždy lokalizovatelné, vysvětluje také, proč téměř všechny pokusy o vymezení domácího násilí považují za významově nosný pojem násilí. Z pozorování možných forem a podob násilí se vybírají ty, které se objevují v soukromých vztazích. To stačí k tomu, aby takovému násilí byla přisouzena povaha či podoba domácího násilí.

Koncept pojmu domácí násilí, který se pokusíme představit, vychází z pozorování jeho jednotlivých komponent či tematických rovin v jejich funkční závislosti. K tomuto přístupu nás inspiruje zásadní kritika klasické (aristotelovské) tvorby pojmů či definic, kterou učinil také známý anglický právní teoretik H. L. A. Hart v souvislosti se snahou o vymezení pojmu právo. Hart radikálně problematizuje definování obecných pojmů, což ale neznamená, že by popíral potřebu pojmového uchopení. Jeho analýza je cenná v tom, že vymezení pojmu chápe spíše jako vymezení důvodů toho, proč určitým vlastnostem či znakům můžeme přisoudit daný význam.¹²⁸ Tento přístup velmi dobře koresponduje se zmiňovaným Honigovým požadavkem pozorovat domácí násilí jako událost, jež se odehrává v každodenním životě osob sdílejících společnou domácnost. Pojmové uchopení takové události je vlastně konceptualizací těch vazeb, které tuto událost umožňují.

128 Hart podrobil kritice pokusy o definování samotného pojmu „právo“. Domnívá se, že jeho konceptualizace je možná jen na základě zodpovězení tří otázek, které utvářejí jeho tematické pole. V této souvislosti uvádí tyto otázky: „... *jak se právo liší od příkazů podložených brožbami a jak se k nim vztahuje, jak se právní povinnost liší od morální povinnosti a jak se k ní vztahuje, a co jsou to pravidla a do jaké míry je právo jejich záležitostí.*“ Hart již nevymezuje vlastnosti jevu jen na základě jeho odlišnosti či protikladů, ale zajímá jej také to, jak tyto vlastnosti vzájemně fungují. Na základě toho pak vymezuje specifika, které daný jev podle něj charakterizují. Viz k tomu HART, 2004, op. cit., s. 28.

Druhým metodickým východiskem konceptu domácího násilí, o který chceme usilovat, je to, že jádro významového pole budeme logicky spojovat s významem toho, co znamená mít domácí povahu. Na rozdíl od různých pokusů o lokalizaci zdroje násilí v soukromých vztazích budeme vycházet ze známých poznatků, že *všechny společenské vztahy a vazby mají mocenskou povahu, která je vždy asymetrická, tudíž má potenci být jak produktivní, tak destruktivní*.¹²⁹

Intimní vztahy tuto asymetrii nesledují, i když je i jejich potenci. Intimita je primárně založená na kódu vzájemného porozumění a sjednocující rozmanitosti. Smyslem komunikace v tomto vztahu je tudíž neustále reprodukovat tuto jednotu, a to i v případě neporozumění a konfliktů. Násilí v takových situacích pak funguje jako jediná strategie zpracovávání zklamaných očekávání a obnovování ohrožené jednoty. Pro násilníka se stává násilí prostředkem překonávání překážek, které mu podle něj brání v sebe prezentaci svých potřeb a zájmů. Tou překážkou není nic jiného než svébytnost druhého, pro kterého je takové jednání ohrožující a destruktivní. Právě tato funkce násilí, kdy je použito jako prostředku k zachování kódu komunikace v intimních vztazích lidí, ve smyslu zachování za každou cenu, mu vtiskuje specifickou asociální a nebezpečnou povahu.

Třetí metodické východisko bude motivováno názorem, jež uvádí zmiňovaný Honig. Na základě analýzy různých rozhovorů s oběťmi domácího násilí ukázal, že tito lidé ve svých výpovědích vůbec nepoužili slovo domácí násilí. Situaci, již my takto označujeme, byla pro ně „fact of life“, považovali ji za součást jejich rodinného života.¹³⁰ Na základě tohoto poznatku se Honig přiklání k názoru, že domácí násilí se nedá popsat jako pojem označující jednání, protože se nejedná o specifické sociální jednání, ale jen o akt či událost, jež utváří takovou sociální situaci, kdy někomu druhému je způsobena nějaká újma.¹³¹ Důsledky takové situace můžeme jen reflektovat a interpretovat.

V případě domácího násilí jde tedy o akt, jenž souvisí především se způsobem sebe prezentace vlastních zájmů či vlastního ega jednotlivce v intimních či soukromých vztazích. Stručně řečeno, specifická domácího násilí je utvářena nejen

129 V této souvislosti budeme vycházet z Foucaultova pojetí asymetrie moci. Viz k tomu více FOUCAULT, Michael. *Proč studovat moc: otázka subjektu*. In: MARCELLI, Miroslav, GÁL, Egon. *Za zrkadlom moderny*. Bratislava: Archa, 1991, s. 42-52.

130 HONIG, 1992, op. cit., s. 258, 268.

131 Honig přebírá toto vymezení násilí od německého sociologa Ottheima Ramstedta. Viz k tomu více HONIG, 1992, op. cit., s. 258.

v kontextu společenského (historického) vývoje rodiny, ale především dialektiky moci a intimity v podmínkách fungování rodových a generačně hierarchicky uspořádaných soukromých (rodinných) vztahů.¹³²

Uvedené metodické přístupy nám umožňují pojmové pole domácího násilí vymezit prostřednictvím

- struktury intimity nikoli jen hierarchicky uspořádaných rodových vztahů rodiny;
- vztahu moci a násilí jako forem sociálního či asociálního jednání;
- dialektiky intimity a násilí v dominantně fungujících soukromých vztazích.

3.1 Domácí násilí jako událost každodenního života

Specifika soukromých vztahů jsou nejčastěji vymezována prostřednictvím kategorií, jako je blízkost či důvěrnost, což je souhrnně označováno pojmem intimita.¹³³ Místem uspokojování intimity jako základní lidské potřeby je především rodina a jedním z hlavních projevů je láska.

O významu rodiny ve společnosti a životě jedince již bylo mnoho napsané. Tento problém je tematicky velmi široký a jeho výklad by přesahoval hranice této práce. Proto se v našem dalším výkladu omezíme jen na některé souvislosti, prostřednictvím kterých ukážeme, že intimita soukromých vztahů nemá jednoznačnou povahu a blízkost osob, jež ztělesňuje, nefunguje jen produktivně. Intimní blízkost se může stát i místem konfliktů a také násilí.

Již v 70. letech 20. století poukázal známý německý sociolog Jürgen Habermas na to, jakou strukturální proměnou prošla tradiční rodina. Tyto procesy vysvětluje

132 Honig doslova uvádí, že „termín „násilí v rodině“ je metaforou označující instance sociální kontroly specifických jevových forem dialektiky intimity a moci v podmínkách fungování rodových a generačně hierarchicky uspořádaných rodinných vztahů.“ Viz k tomu více HONIG, 1992, op. cit., s. 369.

133 Slovo intimita má svůj původ v latinském slově *intimus*, což znamená vnitřní, skrytý před zraky jiných. Sociální psychologové vymezují intimitu jako „*pocit blízkosti, spojení, pouta, ale také prožívání štěstí s milovanou osobou, vzájemné porozumění a ohleduplnost, poskytování si emocionální podpory a ocenění, intimní komunikaci*.“ Viz k tomu sociální psychologii SLAMĚNÍK, Ivan, VÝROST, Jozef. *Sociální psychologie*. Praha: Grada, 2008, s. 258.

v kontextu polarizace sociální sféry a sféry intimity v podmínkách života rodiny v industriální společnosti. Tento přístup mu umožnil komplexněji nastínit souvislosti, které vedly k rozpadu tradiční rodiny jako společenské instituce.¹³⁴

Habermas spojuje konkrétní příčiny jejího rozpadu se sociálně-ekonomickými podmínkami moderní společnosti, které zásadně mění reprodukční funkce rodiny. Rodina přestává být ekonomicky (výrobně) soběstačná a tím ztrácí ekonomickou (společenskou) funkci. Fungování rodiny jako výrobní jednotky bylo dlouhou dobu základním konstitutivním předpokladem její sociální existence. Habermas ukazuje, že oddělením práce od rodiny se zásadně zužuje soukromá sféra rodiny a její reprodukce se omezuje jen na dobu volného času.¹³⁵ Rodina tak ztrácí sílu k osobnímu zniternění, jež je předpokladem pevnosti vzájemné sounáležitosti a komunikace s blízkými osobami. Volný čas se odehrává ve sféře nechráněné soukromím rodiny, čímž „upadá do víru veřejnosti“ a ztrácí svoji přirozenost.¹³⁶

Tím, že rodina přestává plnit ekonomickou funkci, se oslabují i její další tradiční funkce, jako je výchova, péče, vedení, ale i předávání elementárních tradic.¹³⁷ Socializaci jedince, kterou tyto funkce utvářely, převzal stát a veřejné organizace.

Zúžením soukromého prostoru rodiny se zúžila i její ochranná funkce a rodina se v tomto ohledu stává závislou na státu a jeho právních nástrojích ochrany či sociální pomoci.¹³⁸ Habermas v této souvislosti uvádí, že posunutí hranice soukromí z ní dělá jen zdánlivě nedobytnou a nepropustnou hradbu.¹³⁹ Veřejný prostor, jenž

134 Viz k tomu blíže HABERMAS, Jürgen. *Strukturální přeměna veřejnosti*. Praha: Filosofia, 2000, s. 244-254.

135 Habermas uvádí, že německé slovo „privat“, jež bylo přijato z latinského „privatus“ má několik variant: „význam ve smyslu“ bez veřejného úřadu nebo bez veřejného držení veřejného úřadu nebo veřejného postavení. Jako třetí možnost uvádí „bez zaměstnání, které ho činí účastným na veřejných záležitostech.“ Viz k tomu více HABERMAS, 2000, op. cit., s. 67.

136 Habermas konstatuje, že chování ve volném čase je klíčem ke zdánlivému soukromí nové sféry, ke ztrátě niternosti v niternosti pouze deklarované. Viz k tomu více HABERMAS, 2000, op. cit., s. 253.

137 HABERMAS, 2000, op. cit., s. 249.

138 Viz k tomu HABERMAS, 2000, op. cit., s. 250.

139 Habermas tento stav doslova diagnostikuje slovy: „Ve sféře intimity, která se zúžila v oblasti konzumního společenství nukleární rodiny, tak vzniká iluze velmi umocněného soukromí.“ Viz k tomu více HABERMAS, 2000, op. cit., s. 249, 250.

tvoří okolní svět rodiny, ji postupně zespolečenšťuje.¹⁴⁰ To znamená, že soukromí rodiny, její vnitřní svět je čím dále více regulován ekonomickými a politickými pravidly, které vedou vždy k naplňování nějakých strategických cílů a účelů. Do média lásky, ve kterém se utváří intimita, tak vstupují pravidla zisku a spotřeby.

Intimita se tak z centra soukromých vztahů přesouvá na její periferii, čímž postupně ztrácí privátní charakter.¹⁴¹ Následkem toho dochází k postupné atomizaci rodinných vztahů, kdy rodina je fakticky utvářena jen manželským párem a jeho dětmi. Na reprodukci soukromí a intimity se přestávají podílet další generace příbuzných, které někdy spoluutvářely velkou rodinu a sdílely společnou domácnost.

Rozpad rodinných vztahů je doprovázen jejich diferenciací, což vede k jasnému odlišení rodiny jako instituce a jejich reprodukci soužitím ve společné domácnosti jako sociální skupině. Domácnost či domov tvořily s tradiční rodinou jednotu, a to díky společnému účelu.

3.1.1 Soukromé vztahy: intimita a moc

Diferenciací domácnosti jako sociální skupiny v rámci rodinných vztahů je zachována možnost každodenního potvrzování vztahu k blízkým osobám sdílejícím společné obydlí. Každodenní blízkost je základním předpokladem reprodukce a zachování intimity jako jádra soukromých vztahů. Tato skutečnost, že domácnost není identická s rodinnými a příbuzenskými vztahy, způsobuje, že hranice a lokalita domova se stávají pohyblivými a je stále méně zřejmé, kde je ten „pravý domov“. Mít domov však každý potřebujeme. To, co zůstává po ztrátě jeho spojitosti s pevným místem, je jen volba sdílet s někým blízkým každodennost. Tento prožitek je podstatný a nutný k tomu, abychom věděli, kdy jsme „mimo domov“.¹⁴² Paradoxně tento prožitek potřebují mít i ti, které považujeme za bezdomovce.

Procesy rozpadu a diferenciacie rodinných vztahů ukazují, že volba sdílet s někým společné obydlí vyžaduje od jejich aktérů velkou osobní angažovanost, a to jak při budování vlastní soukromé autonomie, tak autonomie vztahů s blízkou osobou.

140 Němčina tento proces označuje jako „Vergesellschaftung von Familie“, doslova bychom to mohli přeložit jako zespolečenštění rodiny. V Habermasově pojetí se jedná o proces, kdy sociální svět rodiny již není utvářen rodinou samotnou, ale společností a její organizací, státem, různými veřejnými organizacemi a institucemi atd.

141 HABERMAS, 2000, op. cit., s. 244-245.

142 Viz více k této úvaze BAUMANN, Zygmund. *Úvahy o postmoderní době*. Praha: SLON, 1995, s. 53.

Někteří autoři se domnívají, že právě rozpadající se sféru rodinné intimity mohou posilovat dobře fungující domácí vztahy, které se dnes vyznačují velkou nezávazností. Právě jejich nezávaznost může podle nich vést paradoxně k posilování příbuzenských a rodinných vztahů.¹⁴³

Dost na tom, že rodina jako instituce a rodina-domácnost jako sociální skupina se v současné postindustriální společnosti nepodílejí stejným dílem na reprodukci intimity. Jak uvádí Honig, utváření intimity mezi osobami, jež sdílejí společnou domácnost, se vztahuje především na tělesnost, smyslovost, sexualitu a realizuje se v symbolických zprostředkovaných interakcích. Právě to z ní dělá, podle něj, ryzí vztah, schopný se sám reprodukovat.¹⁴⁴ Z logiky procesů, které analyzoval Habermas, však plyne, že soukromé vztahy jsou na jedné straně utvářeny vzájemnou přitažlivostí blízkých osob, ale na straně druhé jsou tyto vztahy ve své ryzosti bezmocné vůči vnějším socializačním tlakům.

Tuto situaci vystihuje známý sociolog Z. Baumann, když uvádí, že láskyplné splynutí dvou já je ale na vnější svět nepřipraveno. Doslova píše: „...*nevládné dovednostmi potřebnými k tomu, aby se s ním bylo schopno vyrovnat... její mravní intuice a podněty nestačí na konfrontaci a řešení otázek neosobní spravedlnosti, které veřejná sféra plodí.*“¹⁴⁵ Jeho rada je, abychom se pokusili „*legitimní očekávání lásky rozprostřít dostatečně daleko tak, aby spoutala, domestikovala a detoxikovala ohromující směsici zvuků a obrazů, které vyplňují svět za hranicemi ostrova lásky.*“¹⁴⁶

Baumann popisuje reprodukci intimních vztahů jako napětí mezi upevňováním jednoty a překonáváním nedůvěry v tuto shodu. Toto napětí vede k tomu, že intimní blízkost se může stát také místem „výměny zbraní, nikoli slov“.¹⁴⁷

Honig tuto skutečnost připisuje dvojí nebo také paradoxní povaze intimity. Láska a nenávisť, porozumění a násilí, starost a nezájem jsou podle něj dvě strany jedné

143 Zygmund Baumann ve své známé knize „Tekutá láska“ ale nevidí mezi těmito sférami soukromí přímou úměru. Nicméně se domnívá, že „*přitažlivost a soudržnost pokrevního příbuzenství paradoxně, anebo vlastně ani trochu paradoxně, prudce sílí s tím, jak slábne magnetismus a nosnost příbuzenství nepokrevního.*“ Viz k tomu BAUMANN, Zygmund. Tekutá láska. O křehkosti lidských pout. Praha: Academia, 2013, s. 42.

144 Honig to jednoznačně uvádí slovy, že intimita malé rodiny se vztahuje na tělesnost, smyslnost, sexualitu a realizuje se v symbolicky zprostředkovaných interakcích. Viz k tomu více HONIG, 1992, op. cit.s., 279.

145 Viz k tomu více BAUMANN, 2013, op. cit., s. 43.

146 Viz k tomu více BAUMANN, 2013, op. cit., s. 43.

147 BAUMANN, 2013, op. cit., s. 44.

mince. Sféra intimity se může stát jak prostorem pro sdílení společného života, tak prostorem pro realizaci jen zcela individuálních či egoistických potřeb a zájmů.¹⁴⁸ V takovém případě se z blízké osoby stává objekt či předmět těchto zájmů. Každodenně sdílená vzájemnost se tak mění ve velmi specifické nebezpečí, jež je každý den nablízku.

Každodennost neoddělitelně spojuje moc a násilí se stavem dané věci, v tomto případě se stavem života dané rodiny. Doslova utváří a strukturuje její běžný způsob života. Právě tato každodenní přítomnost zásadně odlišuje domácí násilí nejen od jiných podob násilí, ale také od běžných rodinných neshod či hádek, které se nemusejí již nikdy opakovat. Každodennost a tím i jakási všednost domácího násilí jsou také znaky, které je zásadně odlišují od jiných podob násilí, jako je týrání či zneužívání.¹⁴⁹

3.1.2 Násilí jako asociální jednání

Řada autorů podléhá pokušení najít nějaké hranice či kritéria, které by ukazovaly, kdy lze nějaký konflikt mezi osobami sdílejícími domácnost nazvat násilím. Jak již jsme výše naznačili, nejčastěji tato kritéria rozlišují jednání na legitimní, jež odpovídá stanoveným normám či pravidlům, a nelegitimní, jež vykazuje znaky trestného činu. Podle projevů násilného jednání tak například rozlišují fyzické a psychické násilí.¹⁵⁰ Tento binární přístup má určité opodstatnění, ale jak se ukazuje, není úplně vhodný pro konceptualizaci pojmu domácí násilí. V této souvislosti nás Honig velmi správně upozorňuje na to, že slovo „násilí“ obsahuje tři složky, na které se při interpretaci jeho významu často zapomíná.¹⁵¹ Násilí je tak běžně vymezováno jen ve smyslu „*potestas*“ a „*violence*“.

„*Potestas*“ etymologicky znamená úřední moc. V dnešní politické filosofii je toto slovo označením státního násilí či moci státu. Tato moc je považována za legitimní a stát je „monopolem“ legitimního (fyzického) násilného donucení.

148 Viz k tomu HONIG, 1992, op. cit., s.89.

149 Zde máme na mysli například prostituci jako formu zneužívání a týrání především žen a dětí, nebo také obchod s „bílým masem“, jenž se týká hlavně zneužívání mladých žen.

150 Viz k tomu např. JEHLE, Jörg-Martin. Gewalt im privaten Raum. Eine Einführung aus kriminologischer Sicht. In: EGG, Rudolf; DESSECKER, Axel; (Hrsg.). *Gewalt im privaten Raum: aktuelle Formen und Handlungsmöglichkeiten*. Kriminologie und Praxis, Bd.54. Wiesbaden: Krimz, 2008, s. 26.

151 HONIG, 1992, op. cit., s. 372.

Slovo „violence“ je pak považováno za nelegitimní násilí, jež není žádoucí a stává se potenciálně trestným činem. Jako třetí složku vymezuje Honig „vis“, jehož smysl vymezuje jako „*tělesnou, quasi antropologickou schopnost násilného jednání, ve smyslu tělesné síly*“.¹⁵² Z tohoto důvodu považuje schematizaci násilí jen za legitimní či nelegitimní, za deformaci vztahu těchto tří komponent. Jejich zohlednění nám totiž umožňuje označit násilí za sociální jednání, jež není utvářeno jen subjektivními motivy, ale je také strukturováno vnějšími sociálně-ekonomickými a politickými podmínkami života lidí. V případě domácího násilí to pak vede k působení těch sociálních podmínek, ve kterých se odehrává každodenní život domácnosti.¹⁵³

Rozlišení jednání na sociální a asociální umožní lépe uchopit sílu a moc v jejich produktivním a destruktivním působení. Z tohoto hlediska tak bude možné jasněji určit, kdy konfliktní jednání má pozitivní vliv pro organizaci rodinných vztahů a kdy se projevuje jako „psychosomaticky podmíněná agrese“ vůči blízkým osobám.¹⁵⁴

Toto rozlišení je také důležité z toho důvodu, že již ukazuje na mechanismus utváření nerovnosti a závislosti mezi blízkými osobami, jenž není přímo projevem strukturálního násilí. Soukromé vztahy v domácnosti nekopírují automaticky vztahy v rodině jako instituci. Ztráta původních funkcí rodiny, jak je popisuje Habermas, má za následek také rozpad patriarchální moci a v rodinných a soukromých vztazích dochází podle něj k vyrovnávání autority jejich členů.¹⁵⁵ Strukturální moc, resp. autoritativní moc muže jako patriarchy a mocenské autority zde má jen symbolickou funkci.

3.1.3 Dialektika intimity a násilí v dominantně fungujících soukromých vztazích

Zde se dostáváme k otázce, kterou jsme si v úvodu položili, co znamená, že násilí má domácí povahu. Již jsme naznačili, že tuto jeho specifickou nelze vyvozovat jen z faktu, že se odehrává na půdě domácnosti skryté za „dveřmi domova“. Klíč k porozumění jeho povahy musíme hledat ve struktuře a funkci intimity. Utváření intimních vztahů je základní lidskou potřebou, jež člověka socializuje a je místem jeho sebeprezentace a sebepotvrzováním nejen jeho já, ale i jeho identity.

152 Slovo vis je latinského původu a znamená sílu k donucení, kterou má například právo. Viz k tomu více HONIG, 1992, op. cit., s. 371.

153 HONIG, 1992, op. cit., s. 372.

154 HONIG, 1992, op. cit., s. 374.

155 Viz k tomu HABERMAS, 2000, op. cit., s. 250.

Kromě sdílení každodennosti s ostatními členy domácnosti charakterizuje intimní vztahy také blízkost a jednota s druhými osobami. Blízkost druhého utváří ten nejnějnější vztah, jenž nás zcela pohlcuje ve smyslu „jedno tělo–jedna duše“.

Konflikt mezi blízkými osobami je proto pocíťován jako porušení této jednoty a svornosti. Pro každého účastníka konfliktu je důležité tuto narušenou vnitřní svornost znovu obnovit. Mohli bychom říct, že domácí násilí se stává vlastně strategií individuálního jednání, jež tomuto rozpadu chce zabránit a to i fyzickou silou. Cílem této strategie je obnova vztahu, ale již s jasnou strukturou rolí, kdy jeden člen se stává dominantním a ostatní přijímají roli podřízených.¹⁵⁶ Blízkost druhého je tím zneužita jen k potvrzování vlastní identity agresora, a to i za cenu ohrožení života a zdraví druhého či omezení jeho svobody a práv. Z tohoto důvodu je domácí násilí velmi nemorálním a mimořádně nebezpečným jednáním. Jeho nebezpečnost tkví v tom, že je vždy velmi blízkým ohrožením, jež doslova vhání oběť do náruče agresora, a to kdykoli se mu zachce.

Stručně řečeno, konceptualizace pojmu domácí násilí by měla vycházet z toho, že násilí se může stát skutečností soukromých vztahů a bude v životě domácnosti fungovat jako její každodenní událost. To znamená, že bude strukturovat a tím normalizovat soukromé vztahy blízkých osob, které sdílejí společnou domácnost. Každodenní blízkost zde není brzdou násilí, ale jeho generátorem. Jednotlivé činnosti, které zabezpečují fungování domácnosti a tím i reprodukci intimity, se podílejí na produkci různých podob a forem násilí.

Skutečnost, že každodenní přítomnost domácího násilí v životě rodiny je zevšedňuje a trivializuje, potvrzuje na jedné straně jeho fakticitu. Na straně druhé z něj dělá neoddělitelnou součást života jeho aktérů. Tato nerozpoznatelnost a začlenění domácího násilí do běžného života všech spoluúčastníků je příčinou toho, proč se o domácím násilí mluví spíše na veřejnosti než mezi hlavními aktéry. Mohli bychom říct, že právě veřejný diskurs o domácím násilí je cestou k otevírání dveří do domácností, které jsou místem mocenského napětí, násilí a vynuceného strachu.

Povinností veřejného diskursu o domácím násilí je vytvářet atmosféru zájmu a pomoci, a to pro obě strany konfliktu; pomoc si vyžaduje nejen oběť, ale také i agresor, kterého nestačí jen od obětí eliminovat vykázáním. Strategie ochrany

¹⁵⁶ Viz k tomu LEUDTKE, 2008, op. cit., s. 41.

a pomoci by zde měla primárně předcházet stigmatizaci obou stran. Trestněprávní řešení by mělo být jen krajním řešením, kdy selhávají všechny prostředky k ochraně základních práv a života oběti.

3.2 K jaké strategii ochrany a pomoci vede navržená konceptualizace pojmu domácí násilí?

Zákon na ochranu před domácím násilím je v České republice koncipován na základě součinnosti tří základních pilířů, ke kterým patří Policie České republiky, intervenční centra a soudy.¹⁵⁷ Přesněji, zákonem č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím, byly zakotveny základní principy a pravidla činnosti jednotlivých pilířů. Prvním z nich je vykazání násilníka ex offio Policií České republiky.¹⁵⁸ Na žádost ohrožené osoby nebo některého člena rodiny či jiných osob a institucí provede policie zásah, jehož cílem je zabránění aktuálnímu násilí v rodině či domácnosti formou vykazání.¹⁵⁹

Povinností intervenčních center je na jedné straně provádět kontrolu v dodržování uložených povinností vykazované osoby a na straně druhé poskytování péče ohroženým osobám. Centrum má poskytnout tuto péči v psychologické, sociální a právní formě, jejím cílem je náležitě zajistit ochranu základních práv ohrožené osoby, případně i proti její vůli.¹⁶⁰

Třetí pilíř pak tvoří soudy ve smyslu občanskoprávního řešení situace, a to vydáním předběžného opatření k vykazání násilné osoby ze společného bydlení. Žádost k vydání předběžného opatření podává ohrožená osoba. Zároveň se předpokládá, že bude iniciovat řízení ve věci samé.¹⁶¹

Jak je známo, zákon č.135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím, neobsahuje nějakou legální definici domácího násilí. Mohli bychom říct, že porozumění domácímu násilí ve všech těchto třech pilířích vychází hlavně z důvodové zprávy zákona, jež recipuje vymezení tohoto pojmu z odborné literatury a mezinárodních dokumentů. V důvodové zprávě

157 Viz k tomu více STRÍLKOVÁ, 2009 op. cit., s. 37-38 nebo také KRÁLIČKOVÁ, 2011, op. cit., s. 24.

158 Viz k tomu více STRÍLKOVÁ, 2009, op. cit., s. 37-38.

159 STRÍLKOVÁ, 2009, op. cit., s. 38.

160 STRÍLKOVÁ, 2009, op. cit., s. 38.

161 STRÍLKOVÁ, 2009, op. cit., s.38.

se domácí násilí označuje za „*násilné jednání, kterým dochází k nebezpečnému útoku proti životu, zdraví, svobodě nebo lidské důstojnosti, a to v bytě nebo domě společně obývaném násilnou osobou i osobou proti níž takový útok směřuje*“.¹⁶² Následně je vymezeno na základě jeho znaků, jako je opakovanost násilného jednání či hrozby vůči ohrožované osobě, se kterou násilník sdílí společnou domácnost.

V práci policie, jež může násilníka vykázat ze společného obydlí, se požaduje zajištění důkazů o domácím násilí jako o nebezpečném, dlouhodobém a opakovaném jevu v soužití daných osob. Tyto důkazy mají prokázat, že násilným jednáním došlo ke zjevnému poškození či ohrožení zdraví, omezení svobody a lidské důstojnosti ohrožené osoby.

Domácímu násilí je v činnosti uvedených pilířů rozuměno jako projevu sociálně-psychologické patologie.¹⁶³ Činnost intervenčních center je primárně zaměřena na pomoc ženám, které tvoří nejvyšší procento obětí odhalených případů domácího násilí.

Na základě konkrétního případu, jenž byl řešen Nejvyšším správním soudem ČR, se pokusíme jasněji ukázat na slabiny tohoto velmi tradičního pojetí domácího násilí, jež je teoretickým východiskem prevence i řešení tohoto společensky nebezpečného jevu v České republice.

Pro názornost problému jsme si zvolili případ, o kterém vynesl Nejvyšší správní soud rozsudek dne 31.3.2009, č.j.5 As 84/2008-81.¹⁶⁴ Případ se týkal vykázání násilné osoby ze společného obydlí. Správní orgán prvního stupně rozhodl o vykázání stěžovatele ze společného obydlí na dobu 10 dnů. Stěžovatel se nesměl zdržovat po tuto dobu ve vymezeném prostoru podle paragrafu 21a zákona o policii.

Správní orgán ve svém odůvodnění uvedl, že žalovaná obvinila svého manžela, stěžovatele, že ji po dobu tří let psychicky a fyzicky napadal a toto jednání se stupňovalo. Žalovaná tuto výpověď učinila na policii, jež na základě toho stěžovatele vykázala. Stěžovatel se proti tomuto rozhodnutí správního orgánu odvolal a za příčinu násilí označil agresivní jednání žalované manželky. Zároveň poukazoval na nepřezkoumatelnost rozhodnutí z nedostatku důkazů. Rozhodnutí o oprávněnosti vykázání

¹⁶² Převzato od KRÁLIČKOVÁ, 2011, op. cit., s. 23.

¹⁶³ Viz k tomu STRÍLKOVÁ, 2009, op. cit., s. 37-38 nebo také KRÁLIČKOVÁ, 2011, op. cit., s. 24.

¹⁶⁴ Převzato od VOLKOVÁ Jana. Pojem domácí násilí v judikatuře Nejvyššího správního soudu. In: *Dny práva – 2010 – Days of Law*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. s. 1452-1461.

nadřízený správní orgán potvrdil. Odvolání stěžovatele bylo zamítnuto i městským soudem, a proto podal kasační stížnost k Nejvyššímu správnímu soudu. Ten rozsudek Městského soudu v Praze zrušil a věc vrátil k dalšímu řízení. Tolik k procesní stránce případu.

Pro nás je však důležité zdůvodnění Nejvyššího správního soudu, který rozsudek o předmětné věci zamítl. Jeho hlavní námitkou bylo to, že jednotlivá rozhodnutí neobsahovala průkazné důvody, na základě kterých by se dalo jednoznačně určit, že stěžovatel je násilnou osobou. Tím byly zpochybněny i důvody k oprávněnosti vykázaní stěžovatele ze společného obydlí podle paragrafu 21a zákona o policii.

Konkrétně byl zpochybněn postup nahlášení případu, kdy policie nebyla přivolána na místo činu, ale žalující strana se dostavila na oddělení Policie ČR a případ oznámila. Tím samozřejmě bylo ztížené zajištění důkazů nejen k danému incidentu, jež žalující strana oznámila, ale i k soužití posledních tří let, jež žena popisovala jako situaci opakovaného fyzického a psychického násilného jednání ze strany manžela. K nedostatku důkazů k prozkoumání celé záležitosti byla Nejvyšším správním soudem uvedena konkrétní námitka, že žena svoji situaci dříve neřešila, neoznámila ji a také nikdy nevyhledala ani lékařskou pomoc. Tento soud to považoval v této věci za zásadní důkaz pro identifikaci skutku, jakým je domácí násilí.

Z jednotlivých rozhodnutí nelze učinit jednoznačný závěr o vině a také nelze ani usuzovat, že by zde byla snaha neúměrně chránit žalovaného manžela. Uvedený případ je ale ukázkou celé řady slabých míst, jež obsahuje současná strategie zákonného řešení domácího násilí.

4. Místo závěru

Jak uvádí již zmiňovaný německý právní sociolog N. Luhmann, právo neřeší nutně konflikty, které jsou zásadní, ale jen ty, které umí samo konstruovat.¹⁶⁵ To je podle něj také případ domácího násilí. Důvod, proč je prostor pro řešení domácího násilí jako aktuálního právního problému značně zúžený, vidí Luhmann v tom, že účastníci zde kladou důraz na pokračování jejich vztahu. Východisko pro řešení takových případů vidí jedinečně ve stabilizaci konfliktu jako dlouhotrvajícího konfliktu.¹⁶⁶

Tím se dostáváme k zásadnímu místu, jež nám umožní transformovat tento problém do právního konceptu. Český zákonodárce a tím i soudy požadují dlouhodobost domácího násilí jasně prokázat na jeho důsledcích. Trestní právo netrestá zde motivy, ale jen důsledky násilného jednání, které vedou k poškození zdraví či života oběti. Jinými slovy, abychom prokázali dlouhodobost domácího násilí jako trestného činu, tak musíme čekat na jeho zásadní projevy, abychom je mohli jasně identifikovat.

Pokud vyjdeme z předpokladu, že domácí násilí je každodenní událostí pevně svázanou se životem domácnosti, požadavek určení dlouhodobosti na základě kvantitativních časových ukazatelů a také opakovatelnosti bude zásadně zpochybněn jako základní definiční znak.

Přesné časové vymezení, po které trvalo násilné jednání, nebude důležitým důvodem a stane se jen přitěžující okolností. Pak i například měsíc trvající násilí mezi partnery může vykazovat znaky domácího násilí. Jinými slovy, dlouhodobost a opakovanost je nutné interpretovat prizmatem každodennosti a každodenní blízkosti. Již sám fakt každodenní blízkosti násilníka a ohrožené osoby či osob obsahuje potenciál k dalšímu pokračování.

Důkazy o násilném jednání mezi aktéry musejí především prokazovat, že sociální život takové rodiny vede k porušování základních práv ohrožených osob, k omezování jejich svobody či znesnadnění přístupu k jejich uplatnění. Tyto souvislosti mohou odhalit hlavně zkušení sociální pracovníci v daném oboru.

¹⁶⁵ Luhmann uvádí jako důvod to, že je velmi těžké zohledňovat všechny struktury a motivy konfliktů, které se v každodenním životě odehrávají. Viz k tomu LUHMANN, Niklas. *Das Recht der Gesellschaft*. 2. Auflage. Frankfurt: Suhrkamp, 1997, s.159.

¹⁶⁶ LUHMANN, 1997, op. cit., s. 159.

Druhým problémem, jenž formalizuje ochranu před domácím násilím v našem prostředí, je jeho řešení v prvních fázích prostřednictvím ustanovení přestupkového práva. Toto právo je uplatňováno tam, kde je shledáno, že jednání násilné osoby nedosahuje takového stupně společenské nebezpečnosti, aby bylo posouzeno jako trestný čin. Přestupkové právo neskýtá ohrožené osobě ochranu oběti a také nedostatečně trestá násilníka. Násilník zůstává stále v blízkosti své oběti a oběť je zde osobou, na jejíž návrh má být přestupek řešen. Nicméně blízkost jako zásadní znak domácího násilí je zde přehlížena a omezuje se jen na zjištění toho, zda dotyčné osoby sdílejí společnou domácnost.

Hrozba přestupkového řízení se zde může mít účinkem a nemusí vést k upuštění od násilného jednání. Často má právě opačný efekt, kdy se situace oběti zhorší, protože se stále nachází v blízkosti násilníka. Zároveň je oběť sekundárně viktimizována, tzn., druhotně je znovu fyzicky či psychicky zraňována a vystavována další psychické zátěži v průběhu šetření či vyšetřování.

Přestupkové řízení a možné sankce jako napomenutí či pokuta jsou pro řešení domácího násilí zcela nevhodnými a nefunkčními nástroji. V těchto případech by mělo být upuštěno od jejich aplikace.¹⁶⁷

Dalším zásadním argumentem, proč by mělo být upuštěno od aplikace přestupků při řešení domácího násilí, je také to, že se jedná o vyjádření nižší míry společenské nebezpečnosti. Tím se právo podílí na reprodukci předsudků, že daná situace násilí je záležitostí aktérů a v podstatě svým soukromým charakterem neohrožuje nijak společnost. Právě již zdůrazňovaná blízkost a intimita osob jako pojmového znaku domácího násilí by měla být značně přítěžující okolností a vést přímo k trestněprávním postihům. Přestupkové řízení domácího násilí nemůže být jakýmsi mezistupněm, kdy se bude čekat, že násilník buď upustí od svého jednání, anebo v něm bude pokračovat a umožní je tak identifikovat v jeho pozorovatelných znacích.

Z uvedeného plyne, že obecná strategie ochrany před domácím násilím se musí zaměřit na jeho řešení jako sociálního jevu, jenž vytváří nepříznivé podmínky pro

¹⁶⁷ V této souvislosti také vyvstává otázka, zda správní orgán–přestupková komise je vhodným rozhodovacím orgánem v případech domácího násilí. Členové těchto komisí nemusejí být schopni přesného zhodnocení a vyhodnocení důkazů, což je jednou ze základních zásad správního řádu. Tento problém však není předmětem našeho zájmu, nicméně je nutné na něj poukázat, protože patří do systému zákonných opatření o ochraně před domácím násilím.

rozvoj soukromých či rodinných vztahů. To předpokládá zefektivnění prevence ve všech jejích formách. Právní řešení domácího násilí by se mělo omezit jen na těžké případy, které „proklouzly sítí“ prevence.

5. Použitá literatura

- ALBERT, Isabel. Innerfamiliäre Gewalt gegen Kinder. Eine kriminologische und rechtliche Betrachtung der Erscheinungsformen, Ursachen und Möglichkeiten der Bekämpfung. In: LAUBENTHAL, Klaus.(Hrsg.) *Würzburger Schriften zur Kriminalwissenschaft*. Band 27., Frankfurt: Peter Lang, 2008.
- BAUMANN, Zygmund. *Úvahy o postmoderní době*. Praha: SLON, 1995, 165 s. ISBN 80-85850-12-5.
- BAUMANN, Zygmund. Tekutá láska. O křehkosti lidských pout. Praha: Academia, 2013, 155 s. ISBN 978-80-200-2270-7.
- BEDNÁŘOVÁ, Zdena; ČACKÁ – PAVLÍKOVÁ, Iva; HOLEDOVÁ, Olga; MACKOVÁ, Kateřina; PROKEŠOVÁ, Hana. *Domácí násilí*. Manuál ke kurzům. Praha: Acorus, 2003.
- BEDNÁŘOVÁ, Zdena; MACKOVÁ, Kateřina; PROKEŠOVÁ, Hana. *Studijní materiál o problematice domácího násilí pro pracovníce a pracovníky orgánů sociálně – právní ochrany dětí*. Praha: MPSV, 2006.
- BELLAMY, Richard; CASTIGLIONE, Dario. Building the Union: The Nature of Sovereignty in the Political Architecture of Europe. *Law and Philosophy*. 1997, July, Vol.16/4, s. 421-445. ISSN 0167-5249.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Moderní psychologie pro právníky*. Praha: Grada Publishing, 2008, 160 s. ISBN 978-80-247-2207-8.
- DEMPSEY, Michaelle, Madden. *Prosecuting domestic violence. A Philosophical Analysis*. New York: Oxford University Press. 2009, 330 s. ISBN 978-0-19-956216-9.
- DURDÍK, Tomáš. Nová legislativa v ČR v oblasti domácího násilí-úloha policie, justice a intervenčních center. In: *Domáce násilie – nová prax a nová legislatíva v Európe*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej v dňoch 15.-16. októbra 2007, Bratislava: Bratislavská vysoká škola právni, 2008. ISBN 978-80-88931-96-6.
- FENYK, Jaroslav. Některé postupy v boji proti domácímu násilí v USA. In: *Domáce násilie – nová prax a nová legislatíva v Európe*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej v dňoch 15.-16. októbra 2007. Bratislava: Bratislavská vysoká škola právni, 2008, s. 43-48. ISBN 978-80-88931-96-6.

- FOUCAULT, Michael. Prečo študovať moc: otázka subjektu. In: MARCELLI, Miroslav, GÁL, Egon. *Za ťrkadlom moderny*. Bratislava: Archa, 1991, s. 42-52. ISBN 80-7115-025-8.
- GALTUNG, Johan. Violence, peace and peace research. *Journal of Peace Research*. September 1969, Vol. 6, No.3. s. 167-191. ISSN 002234336900600401
- GELLES, James, Richard. *The Violent Home*. Updated Edition. Sage Pulication, 1974. ISBN 978-0803930995.
- GELLES, James, Richard. *Family Violence*. 2. ed. Vol. 84. Sage Publications, 1987. ISBN 0-803-9084-74.
- HABERMAS, Jürgen. *Strukturální přeměna veřejnosti*. Praha: Filosofia, 2000, 424s. ISBN 80-7007-134-6.
- HACKING, Ian. *Sociálna konštrukcia – ALE ČOHO? Čo je a čo nie je sociálnou konštrukciou*. Bratislava: Kalligram, 2006, 354 s. ISBN 80-7149-889-0.
- HART, Herbert, Lionel, Adolphus. *Pojem práva*. Praha: Prostor, 2004, 316 s. ISBN 80-7260-103-2.
- HONIG, Michael-Sebastian. *Verhäuslichte Gewalt*. Frankfurt: Suhrkamp, 1992, 439 s. ISBN 3-518-28457-6.
- HUŇKOVÁ, Markéta; VOŇKOVÁ, Jiřina. *Domáci násilí v ČR z pohledu práva*. Mimoň: Justiční akademie ČR, 2004, 248 s. ISBN 80-239-2106-1.
- JEHLE, Jörg-Martin. Gewalt im privaten Raum. Eine Einführung aus kriminologischer Sicht. In: EGG, Rudolf; DESSECKER, Axel; (Hrsg.). *Gewalt im privaten Raum: aktuelle Formen und Handlungsmöglichkeiten*. Kriminologie und Praxis, Bd.54. Wiesbaden: Krimz, 2008. ISBN 978-3-926371-79-9.
- KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka; ŽATECKÁ, Eva; DÁVID, Radovan; KORNEL, Martin. *Právo proti domácímu násilí*. Praha: Beck, 2011, 120 s. ISBN 978-80-7400-381-3.
- LEVOLD, Tom; WEDENKIND, Erhard. Gesellschaftliche Bedingungen und szenische Muster familialer Gewalt. In: GRAF, Wilfried; OTTOMEYER, Klaus. (Hrsg.). *Szenen der Gewalt in Alltagsleben, Kulturindustrie und Politik*. Wien: Verlag für Gesellschaftskritik, 1989. ISBN 3-85115-109-7.

- LUEDTKE, Jens. Gewalt in der Partnerschaft. In: EGG, Rudolf; DESSECKER, Axel; (Hrsg.). *Gewalt im privaten Raum: aktuelle Formen und Handlungsmöglichkeiten*. Kriminologie und Praxis, Bd.54. Wiesbaden:Krimz, 2008. ISBN 978-3-926371-79-9.
- LUHMANN, Niklas. *Láska jako vášně. Paradigma lost*. Praha: Prostor, 2002. 280 s. ISBN 80-7260-068-0.
- LUHMANN, Niklas. Das Recht der Gesellschaft. 2. Auflage. Frankfurt: Suhrkamp, 1997, ISBN 3-518-28783-4.
- MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, Branislava; POKORNÁ, Dana; TOUFAROVÁ, Marie. *Partnerské násilí. Oběti, děti pachatelé*. Praha: Linde, s.r.o., 2007, 160 s. ISBN 978-80-86131-76-4.
- MATOUŠEK, Oldřich; KODYMOVÁ, Pavla. (ed). *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-818-0.
- MORRIS, Allison. *Women, crime and criminal justice*. Basil: Blackwell, 1987. ISBN 978-0631154457.
- SCHNEIDER, Ursula. *Körperliche Gewaltanwendung in der Familie*. Berlin: Duncker –Humblot, 1987. ISBN 3-428-06310-4.
- SLAMĚNÍK, Ivan, VÝROST, Jozef. *Sociální psychologie*. Praha: Grada, 2008, 416 s. ISBN 978-80-247-1428-8.
- SMITH, L.J.F. *Domestic Violence: an overview of the Literature*. Home Office Reserche Studies. No.107, London: HMSO, 1989. ISBN 0-11-3409252.
- STEINMETZ, Suzanne, K. *The Cycle of Violence. Assertive, Agressive, and Abusive Family Interaction*. New York: Praeger Press, 1977. ISBN 978-0-03-022876-6.
- STEINMETZ, Suzanne, K. The Battered Husband Syndrome. *Victimology. An International Journal*. 1977-1978, Vol. 2., ISSN 0361-5170.
- STRÍLKOVÁ, Patricie; FRYŠTÁK, Marek. Vykázání jako prostředek ochrany před domácím násilím. Ostrava: KEY Publishing, 2009, 91 s. ISBN 978-80-7418-020-0.
- ŠPATENKOVÁ, Naděžda, ŠEVČÍK, Drahomír, a kol. *Domácí násilí. Kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, 2011, 192 s. ISBN 978-80-7367-690-2.
- ŠPATENKOVÁ, Naděžda, a kol. *Krizová intervence pro praxi*. 2., aktuální a doplněné vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2011a, 195 s. ISBN 978-80-247-2624-3.

VOLKOVÁ Jana. Pojem domácí násilí v judikatuře Nejvyššího správního soudu. In: *Dny práva – 2010 – Days of Law*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. s. 1452-1461, ISBN 978-80-210-5305-2.

VOŇKOVÁ, Jiřina; SPOUSTOVÁ, Ivana. *Domácí násilí v českém právu z pohledu žen*. 2. přepr. vyd., Praha: pro Fem,o.p.s., 2008, 248 s. ISBN 978-80-903626-7-3.

WALKER, E. Leonore. *The Battered Woman*. New York: Harper-Row Publishers, 1979, 270 s. ISBN 9781952043.

WALKER, E. Leonore. *The Battered Women Syndrome*. New York: Springer Publishing Company, 1984, 338 s. ISBN 9780826143204.

WALKER, E., Lenore. Battered women syndrome and self-defense. Symposium on Woman and the Law. *Notre Dame Journal of Law, Ethics and Public Policy*. 1992, Vol. 6. No.2, 321-334 s.

WALKER, Lenore, E. Battered woman syndrome: empirical findings. *Annals of the New York Academy of Sciences*. 2006, 1087, 142-157 s.

WITTGENSTEIN, Ludwig. *Modrá a Hnedá kniha*. Přípravné štúdie k Filosofickým skúmaniam. Bratislava: Kaligram, 2002, 296 s. ISBN 80-7149-439-9.

5.1 Elektronické prameny

BUCHNER, Gabriela; CIZEK, Brigitte; GÖSSWEINER, Veronika; KAPPELLA, Olaf; PFLEGERL, Johannes. *Grundlagen zu Gewalt in der Familie*. [online]. Wien, 2001, s. 22, [cit. 13.2. 2013]. Dostupné z: <http://bmwa.cms.apa.at/cms/content/attachments/6/0/8/CH0617/CMS1192461342983/gewaltbericht>.

Co je domácí násilí. [online]. ROSA-občanské sdružení nabízející komplexní pomoc ženám-obětem domácího násilí. [cit. 13.2. 2013]. Dostupné z: www.rosa-os.cz.

Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy o domácím násilí R(85)4 z 26. 3. 1985. [cit.13.2.2013]. Dostupné z: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/victims/recR_85_4e.pdf.

Úmluva Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí. Istanbul 11.V.1911. [cit.13.2.2013]. Dostupné z: <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/convention/Convention%20210%20Czech.pdf>.

Abstrakt:

Předložená publikace představuje nový přístup k řešení otázky domácího násilí. Publikace si klade za cíl analyzovat samotný pojem „domácí násilí“, který pronikl do našeho odborného jazyka teprve v nedávné době. K zájmu o tento problém přispěla i skutečnost, že se tento jev stal předmětem právní úpravy.

Autorka v publikaci nastiňuje zásadní metodologickou změnu při vymezení právních pojmů domácího násilí, neboť se jedná o pojem neurčitý. Vnímá jeho jasné vymezení jako problematické, a to s vědomím, že je vázáno na interdisciplinární přístup. Domnívá se rovněž, že neurčitost pojmového vymezení domácího násilí není důvodem k rezignaci, ale motivem k hledání nových metodologických východisek, kterým se věnuje ve druhé části publikace.

Klíčová slova:

pojem domácí násilí, násilí v rodině, strukturální elementy domácího násilí

Abstract:

The book provides a critical account of understanding and interpretation of domestic violence used by Czech legal theory and practice. The aim of analysis is to set out a clear methodological strategy to legal conceptualization of the domestic violence.

The conceptual analysis is an approach for discovering knowledge from using of meaning of domestic violence in legal and social practice. This explanation is divided in three parts. The first part provides a critical reconstruction of the traditional thoughts of violence or abuse, physical use of force and domesticity. The second part analyzes three structural elements that constitute the concept of domestic violence. These elements show that the domesticity has an ambivalent character and the domestic violence creates an “everyday situation” in life of a family. The final part uses this new explanatory concept to clarify and criticize present legal interpretation of domestic violence.

The book offers new perspective on the effectiveness and inadequacy of present social and legal practice and enforcement strategies against domestic violence in the Czech Republic.

Keywords:

concept of domestic violence, family violence, structural elements of domestic violence

Vědecká redakce MU

prof. PhDr. Ladislav Rabušic, CSc.; Ing. Radmila Droběnová, Ph.D.
Mgr. Michaela Hanousková; doc. Mgr. Jana Horáková, Ph.D.
doc. JUDr. Josef Kotásek, Ph.D.; Mgr. et Mgr. Oldřich Krpec, Ph.D.
prof. PhDr. Petr Macek, CSc.; PhDr. Alena Mizerová
doc. Ing. Petr Pirožek, Ph.D.; doc. RNDr. Lubomír Popelínský, Ph.D.
Mgr. David Povolný; Mgr. Kateřina Sedláčková, Ph.D.
prof. RNDr. David Trunec, CSc.; prof. MUDr. Anna Vašků, CSc.
prof. PhDr. Marie Vítková, CSc.; Mgr. Iva Zlatušková
doc. Mgr. Martin Zvonař, Ph.D.

DOMÁCÍ NÁSILÍ FILOSOFICKÁ ANALÝZA POJMU

Doc. PhDr. Tatiana Machalová, CSc.

Vydala Masarykova univerzita roku 2014
Spisy Právnické fakulty MU č. 468 (řada teoretická, Edice S)

Ediční rada: J. Kotásek (předseda), J. Bejček, V. Kratochvíl,
N. Rozehnalová, P. Mrkývka, J. Hurdík, R. Polčák, J. Šabata

Tisk: Point CZ s.r.o., Milady Horákové 890/20, 602 00 Brno
1. vydání, 2014

ISBN 978-80-210-6765-3

